

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

AUŠROS MADZAJŪTĖS
TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROGRAMOS STUDENTĖS

ŠIUOLAIKINĖS VERGIJOS FORMOS IR JUNGTINIŲ TAUTŲ SISTEMOS VEIKLA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dokt. Dalia Vitkauskaitė

Konsultantas –
Dr. Lyra Jakulevičienė

Vilnius, 2006

ĮVADAS.....	3
1. TARPTAUTINĖ TEISĖ PRIEŠ VERGIJĄ.....	5
1.1 Vergijos ištakos.....	5
1.2 Vergijos samprata.....	8
1.2.1 Teisė į laisvę.....	8
1.2.2 Vergijos apibrėžimo problema.....	8
1.2.3 Vergijos ir servituto koncepcijos.....	11
1.3 Pagrindiniai vergijos bruožai.....	13
2. ŠIUOLAIKINĖS VERGIJOS FORMOS.....	16
2.1 Priverstinis ar privalomas darbas	16
2.1.1 Priverstinio ar privalomo darbo samprata	17
2.1.2 Priverstinio darbo tipologija.....	20
2.1.3 Priverstinio ir privalomo darbo išimtys.....	22
2.2 Vaikų darbas.....	24
2.2.1 Vaikų darbo samprata.....	25
2.2.2 Nepriimtino vaikų darbo formos.....	26
2.2.3 Minimalaus amžiaus priimant į darbą reikalavimas.....	28
2.2.4 Efektyvaus vaikų darbo panaikinimo principai.....	29
2.3 Baudžiava arba baudžiavinė padėtis	31
2.4 Pavergimas už skolas.....	33
2.4.1 Pavergimo už skolas samprata.....	33
2.4.2 Pavergimo už skolas reglamentavimas nacionaliniuose įstatymuose.....	35
2.4.3 Instrumentai, stabdantys pavergimą už skolas.....	37
2.5 Darbuotojų migrantų išnaudojimas.....	38
2.5.1 Darbuotojų migrantų išnaudojimo samprata.....	38
2.5.2 Veiksmai, prieš darbuotojų migrantų išnaudojimą.....	41
3. TARPTAUTINIS KONTROLĖS MECHANIZMAS.....	44
3.1 Žmogaus teisių apsauga jungtinių tautų sistemos rėmuose.....	44
3.2 TDO mechanizmas.....	46
3.3 Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms.....	48
3.3.1 Darbo grupės šiuolaikinės vergijos formoms veiklos trūkumai.....	51
IŠVADOS.....	55
SANTRAUKA.....	57
SUMMARY.....	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Vergija buvo vienas pirmųjų žmogaus teisių pažeidimų, kuris kėlė didžiulį tarptautinį susirūpinimą. Net ir sulaukusi tarptautinio pasmerkimo, vergija ir toliau išlieka viena opiausių šių laikų problemų. Po žodžiu „šiuolaikinė vergija“ slepiasi nemažai žmogaus teisių pažeidimų. Terminas „šiuolaikinės vergija“ naudojamas dar ne taip seniai, tačiau pagrindinė organizacija, išskyrusi pagrindines formas, yra Jungtinių Tautų organizacija.

Prie tradicinės vergijos ir vergų prekybos Jungtinių Tautų organizacija priskiria tokius nusikaltimus kaip, prekyba vaikais, vaikų prostitucija, vaikų pornografija, vaikų darbo išnaudojimas, seksualinis mergaičių suluošinimas, vaikų naudojimas ginkluotuose konfliktuose, pavergimas už skolas, prekyba žmonėmis ir jų organais, prostitucijos išnaudojimas ir tam tikros praktikos apartheidas ir kolonijiniai režimai¹. Tačiau tai neatspindi visų vergijos formų, nes atsižvelgiant į socialinius pokyčius, globalizaciją bei visuomenės požiūrį jos keičiasi. Per daugiau nei dešimtmetį šios formos pasipildė naujomis, tokiomis kaip, baudžiava, priverstinis darbas, darbuotojų migrantų išnaudojimas, priverstinė santuoka ir prekyba nuotakomis. Tarptautiniai dokumentai, uždraudžiantys vergiją buvo priimti daugiau nei prieš pusę amžiaus, todėl juose nėra detalai reglamentuojamos visos vergijos formos.

Ši tema apima nemažai vergijos formos aspektų, tačiau šiame darbe tyrinėjamos tos vergijos formos, kurios daugiausia yra susijusios su darbu bei jo išnaudojimu. Tai baudžiava, pavergimas už skolas, priverstinis darbas, vaikų darbas bei darbuotojų migrantų išnaudojimas. Tarp šių praktikų vieningo ir griežto atskyrimo nėra, nes šių veiklų pagrindinė priežastis yra darbo išnaudojimas. Pavyzdžiui, Tarptautinė darbo organizacija pavergimą už skolas laiko viena iš priverstinio darbo formų, o JT Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms šias dvi praktikas nurodo kaip atskiras formas.

Magistrinio darbo tyrimo objektas – Jungtinių Tautų sistemos priemonių taikymas praktikoje kovojant su šiuolaikinės vergijos formomis, kaip žmogaus teisių pažeidimais.

Magistrinio darbo tyrimo dalykas – šiuolaikinės vergijos formos ir Jungtinių Tautų institucijų veikla, jų praktinis įgyvendinimas siekiant išvengti minėtų žmogaus teisių pažeidimų.

Magistrinio darbo tikslas – atskleisti Jungtinių Tautų veiklos mechanizmo įgyvendinimą, siekiant užkirsti kelią šiuolaikinės vergijos plėtojimuisi, problemas bei rasti galimus tų problemų sprendimo būdus.

¹ United Nations High Commissioner for Human Rights, Fact Sheet No. 14: Contemporary Forms of Slavery. Geneva: United Nations. 1991

Tiksliui pasiekti iškeliami tokie **uždaviniai**:

1. Atskleisti šiuolaikinių vergijos formų įvairovę.
2. Išanalizuoti tarptautinių dokumentų, skirtų vergijos ir į ją panašių institutų panaikinimui, reglamentavimą.
3. Ištirti Jungtinių Tautų bei jos sistemos veiklą žmogaus teisių srityje kovojant su šiuolaikinėmis vergijos formomis.
4. Pateikti pasiūlymus Jungtinių Tautų sistemos veiklos gerinimui ir problemų sprendimui.

Darbe panaudojami metodai: abstrakcijos metodas, analizės metodas, apibendrinimo metodas, lyginimasis istorinis metodas, dokumentų analizės metodas, sisteminės analizės metodas, SWOT analizės metodas.

Tyrimo šaltiniai: šiame darbe autorė remiasi teisės doktrina, tarptautinių institucijų rėmuose vykdoma tarptautinės teisės kodifikacija, tarptautinių bei nevyriausybinų organizacijų vykdomos veiklos ataskaitomis, tarptautinių bei nacionalinių teismų jurisprudencija bei pateikia savo samprotavimus.

Darbo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Lietuvoje ši tema nebuvo nagrinėta tarptautinės teisės specialistų. Nagrinėjamos tik ankstyvosios vergijos formos. Tarptautiniu lygiu vienintelis taip detaliai tyrinėjęs moderniąją vergiją - K. Bales, kuris atskyrė dvi plačias vergijos rūšis - „senąją“ ir „naująją“. Kiti mokslininkai, detaliau analizavę vergijos aspektus istoriniu lygiu ar daugiau konkrečias vergijos formas, yra L. Tucker, Martin A. Klein, S. Miers, J. Quirk.

Darbo struktūra. Pirmame darbo skyriuje pateikiama teorinė analitinė darbo dalis. Apžvelgiama šiuo klausimu esama literatūra, aptariamos sąvokos, terminai, požymiai, sampratų interpretacija ir problemos analizė teoriniame lygmenyje. Atskiruose skirsniuose nagrinėjamos šiuolaikinės vergijos ištakos, t.y. instituto istorinė raida, pateikiama instituto samprata ir nagrinėjamas jos daugialypiškumas. Šioje dalyje daugiausia dėmesio skiriama supažindinimui su vergijos institutu bendrąja prasme bei pagrindiniais bruožais.

Antroje darbo dalyje pateikiamos šiuolaikinės vergijos formos, jų koncepcijos, požymiai. Supažindinama su tarptautiniais dokumentais, uždraudžiančiais vergiją bei jai artimus papročius, nagrinėjamas jų efektyvumas. Tyrinėjamos vergijos formos analizuojamos tarptautinės jurisprudencijos kontekste. Pateikiami konkretūs atvejai, iliustruojantys institutą bei Jungtinių Tautų sistemos veiksmai, kovojant su šiuo reiškiniu.

Trečioje darbo dalyje nagrinėjamas tarptautinis vergijos kontrolės mechanizmas JT rėmuose, jo veiklos pranašumai bei trūkumai. Taip pat skyriuje pateikiama pagrindinės baigiamojo darbo idėjos analizė, pasiūlymai bei rekomendacijos.

1. TARPTAUTINĖ TEISĖ PRIEŠ VERGIJĄ

Vergų paklausa atsirado jau senovės laikais, kuomet plėtojosi žemės ūkis ir žmonės ieškojo efektyvios darbo jėgos. Tokios darbo jėgos paklausa buvo daugybei specializuotų funkcijų atlikti tose bendruomenėse, o taip pat, kai žmonės parduodavo save ar savo šeimos narius skoloms apmokėti ar vergaudavo kaip atlikdami bausmę už nusikaltimus.

1.1 Vergijos ištakos

Vergija buvo įprastas reiškinys, dažniausiai svarbus ekonomikai ir visuomenei. Ji prasidėjo Mesopotamijos, Indijos, Kinijos civilizacijose ir tęsėsi Amerikoje moderniuoju periodu.² Iš kilo būtinybė sustabdyti vergų prekybą į Ameriką ir į Europos šalių kolonijas. Tarptautiniais susitarimais buvo įdėta daug pastangų siekiant panaikinti vergiją. Pirmasis vergiją pasmerkęs dokumentas, buvo 1815 m. Deklaracija, artima visuotiniam vergų prekybos panaikinimui.³ XXI a. modernioje visuomenėje šis reiškinys, žinomas kaip „šiuolaikinė vergija“, įgavęs daug jos atmainų ir formų, vis dar neišnykęs. Nepaisant visų pastangų kuriant tarptautinius teisės aktus uždraudžiančius vergiją, pasaulyje vergija egzistuoja.

Pirmasis periodas, kai tarptautinės organizacijos ėmėsi priemonių užkirsti kelią šiam reiškiniui, buvo XX amžiaus pradžioje. Svarbus Tautų Sąjungos (dab. Jungtinės Tautos) pasiekimas buvo 1926 m. Konvencijos dėl vergovės priėmimas. Ši Konvencija reglamentuoja vergų prekybos uždraudimą ir visų formų vergijos panaikinimą. Šioje Konvencijoje nuostatos kartojasi ir 1930 m. Tarptautinės darbo organizacijos⁴ priimtoje Konvencijoje dėl priverstinio darbo (Nr. 29). Tuo metu pagrindiniai dalykai, keliantys susirūpinimą, buvo priverstinio ir privalomojo darbo panaikinimas kolonijiniu laikotarpiu. Pasaulyje, kolonijų valdymo laikotarpiu⁵ buvo naudojamos įvairios prievartos formos darbui komunikacijos vystymuisi ir bendrai ekonominei infrastruktūrai bei darbui

² Microsoft ® Encarta ® Encyclopedia 2005 © 1993-2004 Microsoft Corporation. All rights reserved.

³ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session E/CN.4/Sub.2/2000/23 [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a53300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a53300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf); prisijungimo laikas: 2006-04-16.

⁴ Tarptautinė darbo organizacija yra specializuota Jungtinių Tautų institucija, kuri koncentruojasi tose žmogaus teisėse, kurios yra susijusios su teise į darbą ir į darbo sąlygas, teise būti laisvam nuo vergijos ir priverstinio darbo. Šiame darbe nagrinėjamos vergijos formos, susijusios su darbo išnaudojimu, todėl kartu su Jungtinių Tautų organizacijos veikla nagrinėjami ir Tarptautinės darbo organizacijos veiksmai.

⁵ Turima omenyje ypač Europos šalių kolonijos Afrikoje, kur toks išnaudojimas XX a. pradžioje buvo labai paplitęs.

kasyklose, plantacijose ir kitokioje veikloje pasiekti.⁶ Todėl vis labiau imta diskutuoti, kokiomis priemonėmis kovoti su priverstiniu darbu.

Antrasis periodas buvo XX a. 5-ame dešimtmetyje, kai kolonijų era artėjo į pabaigą, susirūpinimas priverstiniu darbu dar labiau išaugo. 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (4 str.), o vėliau ir Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (8 str. 1 d.), pakartojama: „*Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas: visų formų vergija ir prekyba vergais draudžiama*“.⁷ Taip pat pabrėžiama teisė laisvai pasirinkti darbą. Po metų, 1949 m. JT priėmė Konvenciją dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų prostitucijos išnaudojimu, kuria siekiama sustabdyti žmonių prekybą. Šiame laikotarpyje iškilė nemažai naujų problemų, daugiausia politinės ar ideologinės prigimties, nes priverstinio darbo buvo pareikalauta iš milijonų žmonių, kurie dėl politinių priežasčių buvo atiduoti į darbo stovyklas.⁸ Be to, Azijos ir Lotynų Amerikos šalyse buvo pradėtos agrarinės ir žemės nuomos persikirstymo reformos, kurių metu buvo galima panaikinti vergų darbo sistemą – „agrarinio feodalizmo“ liekanas, kurios tuo metu buvo labai paplitusios besivystančiose šalyse.⁹ Taigi 1956 m. buvo priimta JT Papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo, kuria šalys buvo raginamos panaikinti tokias praktikas kaip, pavergimą už skolas ir baudžiavą. Po metų 1957 m. TDO priėmė Konvenciją dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105), kurioje ragina valstybes imtis efektyvių priemonių, „*kad būtų garantuotas greitas ir visiškas priverstinio ar privalomojo darbo panaikinimas*“. Žemės ir jos nuomos reformos daug prisidėjo išlaisvinant darbuotojus iš priverstinio darbo Lotynų Amerikoje, tačiau panašios reformos Azijoje buvo mažiau sėkmingos panaikinant vergavimo už skolas ir priverstinio darbo sistemas.

Aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje tapo aktualus klausimas dėl moterų ir vaikų darbo išnaudojimo. Moterys dažniau negu vyrai buvo išnaudojamos darbui, kaip namų darbininkės, ar tiesiog parduodamos, o vyrai verčiami dirbti sunkesnius darbus. Be to, judėjimai prieš vaikų darbą

⁶ Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work. International Labour Conference. 89th Session 2001. International Labour Office. Geneva. P. 10

⁷ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis. 1991.

⁸ Jungtinės Tautos koncentravosi į vergiją ir kitas nelaisvo darbo formas nevakarietiškoje visuomenėje. Atsirado naujos priverstinio darbo formos Europoje. Rusijoje buvo kuriami GULAG'ai, kurie buvo skirti kaip disidentų auklėjimo priemonė darbu. Į juos buvo siunčiami disidentai, asmenys, priešinęsi komunistiniam režimui. Teoriškai žmonės buvo baudžiami darbu ir nuteisti konkrečiam laikotarpiui, tačiau praktiškai jie buvo nuteisti be teismo ir dirbdavo iki gyvos galvos. Pagrindinis šių darbo stovyklų tikslas – pigi darbo jėga.

Vokietijoje Nacių valdžia buvo įkūrusi koncentracijos stovyklas, į kurias siųsdavo disidentus, žydus, romus ir kitus žmones. II-ojo Pasaulinio karo metu tai buvo eksterminacijos stovyklos, kuriose žmonės faktiškai buvo verčiami dirbti vergais. Japonai karo belaisvius ir okupuotų teritorijų vietinius žmones taip pat versdavo dirbti, neretai iki gyvenimo pabaigos.

⁹ Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work. International Labour Conference. 89th Session 2001. International Labour Office. Geneva. P. 11

atskleidė, kaip yra išnaudojami vaikai, pradėdant nuo namuose atliekamų paslaugų, tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse, ir baigiant sunkiu darbu. Tokia situacija įtakojo 1999 m. TDO priimti Konvenciją dėl vaikų nepriimtino darbo (Nr. 182).

Nepaisant priimtų tarptautinių dokumentų, uždraudžiančių tokius veiksmus, vis dėl to egzistuoja modernios vergijos formos, tačiau praktikoje jos latentinės. 1991 m. Jungtinių Tautų Vyriausiasis Komisaras žmogaus teisėms įvardino šiuolaikines vergijos formas ir pakvietė šalis išspręsti šią problemą. Žodis „vergija“ šiandien apima daugybę žmogaus teisių pažeidimų. Kartu su tradicine vergija ir vergų prekyba, šie veiksmai apima baudžiavą, priverstinį darbą, vaikų darbą, pavergimą už skolas, darbuotojų migrantų išnaudojimą, vaikų prostituciją ir pornografiją, vaikų išnaudojimą ginkluotuose konfliktuose, prekybą žmonėmis ir jų organais, priverstinę santuoką ir prekybą nuotakomis¹⁰. Keičiantis visuomenės požiūriams, spartėjant ekonominiam vystymuisi bei globalizacijai, keičiasi ir vergijos formos. „Modernioji“ vergija keičia „senąją“.

Nors vergija egzistavo tūkstančius metų, tačiau pasaulyje per pastaruosius 50 metų įvykę pasikeitimai ekonomikoje ir visuomenėje, paskatino vergijos „atgimimą“. Pagrindinės trys priežastys, paskatinusios vergijos augimą yra: 1) gyventojų pagausėjimas, tris kartus išaugęs žmonių skaičius pasaulyje nuo II-ojo Pasaulinio karo ir ypač padidėjęs besivystančiose šalyse; 2) staigus socialinis ir ekonominis pasikeitimas, privertęs žmones persikelti į priemiesčius ar skurdžius rajonus, kur jie yra bejėgiai ir neturintys galimybės dirbti; tačiau pažeidžiamumas dar neverčia jų vergais, tam reikia prievartos; 3) valdžios korupcija visame pasaulyje bei nebaudžiamumas už vergiją, nors tai laikoma neteisėtu elgesiu.¹¹

Vergija tiesiogiai veikia globalią ekonomiką, ji verčia mus susirūpinti koku būdu ji atkeliauja į mūsų namus per produktus, paslaugas bei mūsų daromas investicijas.¹² Nemažai tarptautinių dokumentų buvo priimta kovai su vergija, tačiau nei vienas nebuvo toks efektyvus, kad panaikintų šį reiškinį.

¹⁰ United Nations High Commissioner for Human Rights, Fact Sheet No. 14: Contemporary Forms of Slavery. Geneva: United Nations. 1991

¹¹ Free the Slaves. <http://freetheslaves.net/slavery/introduction>; prisijungimo laikas: 2006-11-27

¹² Ten pat. Kaip teigia K. Bales atliktuose tyrinėjimuose Afrikoje kakavmedžių plantacijose daugiausia žmonės verčiami dirbti ar dirba vaikai, todėl net apie 70 % eksportuojamos kakavos šokoladui gaminti surenkama vergų darbu. Taip pat jis iškelia klausimą, į kokias įmones Azijos šalyse žmonės investuoja pinigus – tose, kur daugiausia naudojama pigi vaikų darbo jėga.

1.2 Vergijos samprata

Vergijos reiškinys moderniuoju periodu yra įgavęs keletą naujų pavidalų, tačiau pagrindinį bruožą – žmogaus laisvės suvaržymą - išlaiko. Vergijos koncepcijos nagrinėjimas padės geriau atskleisti šio reiškinio bruožus.

1.2.1 Teisė į laisvę

Teisė į asmeninę laisvę yra viena iš fundamentalių žmogaus teisių, nes ji veikia gyvybiškai svarbius individo fizinės laisvės elementus. Yra išskiriamos tokios teisės į laisvę¹³: a) teisė į laisvę ir saugumą; b) teisė į laisvą judėjimą; c) teisė į laisvę nuo vergijos, nelaisvės (angl. *servitude*) ir priverstinio ar privalomo darbo. Teisė į laisvę yra prigimtinė žmogaus teisė ir jos negalima varžyti. Žmogaus laisvė yra neliečiama, nebent tokias išimtis nustato įstatymas. Niekas savavališkai negali suimti asmens ar laikyti nelaisvėje prievarta. Pagrindinis vergijos požymis yra žmogaus laisvės suvaržymas, todėl asmuo laikantis kitą asmenį savo valioje, pažeidžia fundamentalią žmogaus teisę į laisvę.

Laisvė nuo vergijos buvo pirmoji žmogaus teisė, įtvirtinta ir apsaugota tarptautiniuose dokumentuose. 1926 metais priimta Konvencija dėl vergijos buvo pirmoji daugiašalė žmogaus teisių sutartis. Pagrindinis sutarties tikslas buvo užkirsti kelią vergų prekybai ir uždrausti visų formų vergiją. Šiomis dienomis vergijos uždraudimas laikomas paprotine tarptautinės teisės elgesio norma (*customary international law rule*) ir *jus cogens* norma. Nemažai tarptautinių nusikaltimų apima vergiją, nusikaltimus žmogiškumui, genocidą, tam tikrus karo nusikaltimus ir kankinimus. Be to, Tarptautinis Teisingumo Teismas, viename iš savo sprendimų, apsaugą nuo vergijos nustatė kaip *erga omnes* įsipareigojimą (*Barcelona Traction Case*).¹⁴ Daug sunkumų keliantis tradicinės vergijos panaikinimas XIX a.-XX a. pr. parodo kaip sudėtinga ir kontroversiška gali būti pakeisti esamą praktiką siekiant apsaugoti žmogaus teises.

1.2.2 Vergijos apibrėžimo problema

Atsižvelgiant į vergijos koncepcijos ir praktikos skirtumus, mokslininkai ilgai nesutarė dėl vieningos vergijos terminologijos. Kuo daugiau jos atmainų žinome, tuo sunkiau rasti visą apimančią

¹³ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. P.235

¹⁴ M. Cherif Bassiouni, International Crimes: *Jus Cogens* and Obligations *Erga Omnes*. Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights. 1996.

<http://www.law.duke.edu/journals/lcp/articles/lcp59dFall1996p63.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-29.

vergijos apibrėžimą. Nes tiek vergija, tiek jos rezultatas – laisvės suvaržymas - yra determinuojami kultūros ir pastoviai keičiasi.¹⁵ Apibrėžiant vergijos sampratą buvo daug kontraversišku disputų. Išsiskyrė du požiūriai: vienoje pusėje buvo skirtingos nuomonės kokią praktiką laikysime vergija ir kokie kriterijai nustatytų jos eliminavimą. Kitoje pusėje „apibrėžimus visada lydėdavo valstybių įsipareigojimai konkrečiomis pataisomomis priemonėmis“.¹⁶

1926 m. Konvencija dėl vergovės yra pirmoji tarptautinė sutartis, kuri apibrėžė vergijos definiciją: „*vergovė yra padėtis ar būklė asmens, su kuriuo elgiamasi iš dalies arba visiškai taip, kaip su nuosavybe*“ (1str.1d.). Tačiau tai nepatenkinamas apibrėžimas, kurį vis dar vartoja JT, nes jis neapima visų vergijos formų aspektų.¹⁷ Tokios asmens padėties aplinkybės yra lemiamos identifikuojant vergiją. Tai, pavyzdžiui, priklauso nuo a) individo prigimtinės teisės į judėjimo laisvę suvaržymo; b) individo priklausymo kontrolės laipsnio; ir c) duoto sutikimo ir visiško santykių esmės supratimo tarp šalių.¹⁸ Paprastai vergija pasireiškia, kai vienas žmogus iš esmės „valdo“ kitą taip, jog pirmasis asmuo gali nebaudžiamai išnaudoti pastarąjį.

K. Bales išskyrė dvi vergijos rūšis - „senąją“ ir „naująją“ vergiją. „Senoji“ (vergija iki Pilietinio karo JAV pietuose) buvo paremta teisėta nuosavybės teise ir atskyrimu etniniu bei rasiniu pagrindu. Vergai buvo brangūs ir santykiai tarp vergų ir savininkų trukdavo ilgą laiką bei nesikeisdavo iš kartos į kartą. „Naujoji“ vergija, priešingai, nėra paremta teisėta nuosavybės teise, bet kitais teisėtais dokumentais, tokiais, kaip darbo sutartys ir skolos. Vergai yra pigūs, tarsi „vienkartinio naudojimo daiktai“ (angl. *disposable*), esantys skurde bei pažeidžiami, tačiau neatsižvelgiama į jų etninę ar rasinę kilmę. Šių dviejų rūšių atskyrimas labai griežtas. Šiuolaikinėje vergijoje susimaišo abiejų elementai ir skiriasi savo formomis priklausomai nuo regionų ir tarp individų.¹⁹

K. Bales išskiria tokį vergijos apibrėžimą – tai ekonominiai ir socialiniai santykiai, kurie apima daug skirtingų formų, tačiau išlaiko tris pagrindinius požymius: vergo laisvos valios praradimas; prievartos panaudojimas arba prievartos grėsmė siekiant kontroliuoti vergą; ir ekonominis išnaudojimas (vergas negauna jokios kompensacijos už savo darbą). Kaip pastebime,

¹⁵ Miers. S. Twentieth Century Solutions to the Abolition of Slavery. <http://www.yale.edu/glc/events/cbss/Miers.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-09.

¹⁶ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session E/CN.4/Sub.2/2000/23 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf); prisijungimo laikas: 2006-04-17.

¹⁷ Miers. S. “Twentieth Century Solutions to the Abolition of Slavery”. <http://www.yale.edu/glc/events/cbss/Miers.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-09.

¹⁸ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. P. 240.

¹⁹ Bales. K. Disposable People: New Slavery in the Global Economy. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1999. P.5

šiuo apibrėžime yra griežtai atskiriamas materialinio atlygio nebuvimas už vergo atliktą darbą. Kituose požiūriuose taip pat yra įvardijamas atlygio nebuvimas, tačiau galima ir alternatyva - labai menkas atlygis. K. Bales požiūris į vergijos definiciją yra labai griežtas ir neįtraukia daugelio praktikų. Jis tiesiog jų nelaiko vergija. Vergiją jis prilygina ekonominiams santykiams. K. Bales požiūriu, mažas darbo užmokestis, iš kurio vos įmanoma pragyventi, gali paversti „atlyginimo vergu“, tačiau tai nėra vergija. Pasak jo, vaikų darbas yra siaubinga, tačiau tai taip pat nebūtinai vergija. Todėl čia išsiskyrė jo požiūris į JT išskiriamas vergijos formas, nes pagal jo apibrėžimą „priverstinė santuoka“ nebūtų laikoma viena vergijos formų.

K. Bales atskiria „senąją“ vergiją nuo moderniosios, apibrėždamas subjektą, nuo kurio priklauso vergas. Pagal „senąją“ vergiją tai buvo laikomas vergų savininkas (angl. *ownership*), tačiau šiais laikais toks vergų pirkimas yra nelegalus ir nėra jokių tai patvirtinančių dokumentų, tik įgyjama kontrolė juos valdyti prievarta. Toks neteisėtas vergų įsigijimas suteikia visas privilegijas, tačiau tik ne atsakomybę už jiems priklausančius asmenis. Todėl žodį „savininkas“ vertėtų pakeisti žodžiu „turėtojas“ (angl. *slaveholder*).²⁰

Konvencijoje dėl vergovės yra apibrėžiama, kokie veiksmai laikomi vergų prekyba: „visi veiksmai, susiję su kokio nors asmens pagrobimu, įsigijimu ar disponavimu juo siekiant jį pavergti; visi veiksmai, susiję su vergo įsigijimu siekiant jį parduoti ar išmainyti; visi vergo, įsigyto siekiant jį parduoti ar išmainyti, pardavimo ar išmainymo veiksmai ir apskritai kiekvienas vergų prekybos ar pervežimo veiksmas“ (1 str. 2 d.). Šioje Konvencijoje pastebimas ryškus „senosios“ vergijos reglamentavimas, nes kalbama tik apie vergų prekybą ir nedetalizuojamos kitos šios praktikos formos, išskyrus privalomąjį ir priverstinį darbą. Tačiau toks darbas neišskiriamas kaip viena vergijos atmainų ir konvencijoje tiksliai nėra numatytas jo draudimas, tik šalis įsipareigoja „*imtis visų įmanomų priemonių, kad priverstinis ir privalomas darbas netaptų vergija<...> ir siekti palaipsniui ir kuo greičiau panaikinti tokią praktiką*“ (5 str.).

Atsižvelgiant į šios Konvencijos trūkumus ir į tai, jog vergovė, vergų prekyba panaikinti dar ne visose pasaulio vietose, 1956 m. JTO papildė 1926 m. Konvenciją Papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo (toliau – Papildoma konvencija), kuri padėtų sutelkti nacionalines ir tarptautines pastangas panaikinti vergovę. Papildoma Konvencija praplėtė vergijos institutą. Ji buvo papildyta institutais ir papročiais, panašiais į vergiją tuo papildydama vergijos apibrėžimą. Tokie papročiai yra:

²⁰ Bales. K. *Disposable People: New Slavery in the Global Economy*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1999.P. 5.

„(a) *Pavergimas už skolas*, tai yra padėtis ar būklė, kurioje atsiduria skolininkas, užstatęs už skolą savo paties arba nuo jo priklausomo asmens darbą, kurio tiksliai nustatoma vertė nepriskaičiuojama prie gražintinos skolos arba kuris yra neribotos trukmės ir neapibrėžto pobūdžio;

(b) *baudžiavinė padėtis*, tai yra toks naudojimas žeme, kai naudotojas pagal įstatymą, paprotį ar susitarimą privalo gyventi ir dirbti žemėje, priklausančioje kitam asmeniui, ir dirbti tam asmeniui tam tikrus darbus arba už atlyginimą, arba be jo ir negali pakeisti savo padėties;

(c) *bet koks institutas ar paprotys*, pagal kurį:

i) moters tėvai, globėjas, šeima ar koks nors kitas asmuo ar asmenų grupė už atlyginimą pinigais arba natūra pažada išleisti arba išleidžia ją už vyro, o ji neturi teisės nesutikti; arba

ii) moters vyras, jo šeima ar jo klanas turi teisę perduoti ją kitam asmeniui už atlyginimą arba kitokiu būdu; arba

iii) moterį po jos vyro mirties paveldi kitas asmuo.

d) bet koks institutas ar paprotys, pagal kurį vaikas ar 18 metų neturintis paauglys abiejų ar vieno iš jo tėvų ar globėjo atiduodamas kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo siekiant *išnaudoti tą vaiką ar paauglį arba jo darbą*“.

Konvencija šių papročių aiškiai neišskiria kaip vergijos formų, vietoj to nurodydama asmenis, kurie yra „vergiškoje padėtyje“, tačiau toks išskyrimas retai pripažįstamas.²¹ Ši Konvencija papildyta žmogaus, kuris yra priverstas vergauti definicija (angl. *forced into slavery*). „Vergas“ reiškia tokioje padėtyje ar būklėje esantį asmenį (7 str.1d.), o „tokia padėtis ar būklė“ yra apibrėžta 1926 m. Konvencijoje dėl vergovės. Taip pat ši konvencija išskiria asmenį vergo padėtyje „reiškiantį asmenį, kurio būklę ar padėtį lemia šios Konvencijos 1 punkte nurodyti institutai ar papročiai“.

JT Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms savo pirmajame susitikime teigia, jog „apibrėžimai egzistuojančiose vergijos konvencijose neapėmia visų esamų vergijos koncepcijų“.²² Buvo pritarta, jog reikalingas išsamus apibrėžimas, tačiau specialus terminas nebuvo pasiūlytas. Vietoj to, pranešime pateikiami siūlymai, kurie turėtų sudaryti tokį apibrėžimą. Vienu atveju, vergija suprantama kaip „bet kokia elgesio su žmonėmis forma, vedanti į priverstinį darbo išnaudojimą.“ Kitu atveju, kaip „visi institutai ir praktikos, kuriais apribojama individo laisvė, sukeltys žiaurūs sunkumus ir rimtus laisvės atėmimus.“²³

²¹ Quirk J. “The Anti-Slavery Project: Linking the Historical and Contemporary”. Human Rights Quarterly. Vol. 28. 2006. August. No. 3. P.569.

²² Ten pat.

²³ Ten pat.

1.2.3 Vergijos ir servituto koncepcijos

Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje įtvirtinta nuostata, jog „niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas“²⁴ (angl. *servitude*). Servitutas yra platesnė koncepcija negu vergija. Sąvoka „servitutas“ nurodo kitas žiaurių ekonominių išnaudojimų formas. Europos Komisija (dab. Europos Žmogaus teisių teismas) byloje *Van Droogenbroeck v. Belgium* (application no. 7906/77)²⁵ pareiškė, jog koncepcija „servitutas“ apima „vergo“ išpareigojimą gyventi kito asmens nuosavybėje be galimybės pakeisti savo statusą. Nepaisant to, toje pačioje byloje Europos Komisija nusprendė, jog situaciją galima laikyti „servitutu“, jeigu ji apima „ypatingai rimtą laisvės paneigimo formą“.

Europos žmogaus teisių teismas byloje *Siliadin v. France* (application No. 73316/01)²⁶ apibrėžė kada asmuo laikomas vergijoje ar servitute. Kas liečia vergiją, nors iš asmens ir yra atimtas asmeninis savarankiškumas (*personal autonomy*), jis turi būti laikomas kaip šeimininko nuosavybė, taip susilpninant jo, kaip objekto statusą. Kalbant apie servitutą, laikomas išpareigojimas, teikiantis paslaugas prievartos būdu.

Regioniniu lygiu, Europos žmogaus teisių teismas nenustatė 4 straipsnio EŽTK pažeidimo kur „vergija“ ir „servitutas“ nebuvo taikytini pristatytoms situacijoms. Bylose, susijusiose su priverstiniu ar privalomu darbu, pavyzdžiui, tiek Europos komisija (dab. Europos žmogaus teisių teismas) pažymėjo, jog paskyrimas išpareigojimo teikti tam tikras paslaugas (nemokama teisinė pagalba) arba tam tikroje vietoje (izoliuotoje šalies dalyje) nesudaro 4 str. EŽTK pažeidimo (žr. *Van Der Mussel v. Belgium* No. 8919/80)²⁷. Teisės į laisvę nuo vergijos straipsnis dažnai buvo įtrauktas nuteistųjų skunduose, kuriuose jie minėdavo prievolę atlikti darbą kalėjimuose, kas Teismo nelaikoma pažeidimu²⁸.

²⁴ Autorės nuomone, šis vertimas iš anglų kalbos yra netikslus. Black's Law Dictionary yra numatytos tokios servituto reikšmės: 1. Servitutas – asmens būklė, tarno arba vergo padėtyje; 2. Asmens būklė, neturinčio laisvės ir pasmerktu priverstiniam darbui (penal servitude); 3. Asmens, priversto dirbti kito asmens prievarta arba įkalinimu už atlygį arba ne, būklė. „Servitutas“ yra išsamesnė sąvoka negu „nelaisvas“, nes nurodo tokios nelaisvės priežastį (priverstinis darbas), todėl autorė darbe vartoja sąvoką „servitutas“.

²⁵ *Van Droogenbroeck v. Belgium* (application no. 73316/01). <http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1982/3.html>; prisijungimo laikas: 2006-11-17

²⁶ *Siliadin v. France* (application no. 73316/01) http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2005/July/ChamberJudgmentSiliadinvFrance260705.htm#_ftn2; prisijungimo laikas: 2006-11-05.

²⁷ *Van Der Mussel v. Belgium* (No. 8919/80) <http://Worldlii.Org/Eu/Cases/ECHR/1983/13.Html>; prisijungimo laikas: 2006-11-05

²⁸ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. P. 242

Santykis tarp vergijos ir kitų servituto formų gali būti suprantamas dviem aspektais: 1) griežtu ekvivalentiškumu ir 2) pakankamu panašumu.²⁹ Pirmasis atvejis nurodo, jog praktika turi būti sulyginta su vergija esant artimai analogijai. Reikalaujama, kad panašumas nebūtų painiojamas su lygiavertiškumu. Antrasis, mažiau griežtas, modelis nurodo servituto formas greta vergijos, paremtas „šeiminiu“ panašumu. Tai ne visada identiška, bet išlaiko tuos pačius bendrus požymius tomis pačiomis sąlygomis.

Prieš priimant Konvenciją dėl vergijos Tautų Sąjungos Taryba viešai paskelbė servitūtą, kaip vieną iš praktikų, turintį keturias specialias sąlygas vėliau uždraustas kaip „į vergovę panašūs institutai ir papročiai“, kurie apriboja žmogaus laisvę ar linkę įgyti kontrolę asmens sąlygose, panašiose į vergiją³⁰

Vergijos nusikaltimas yra tarptautinis nusikaltimas, nesvarbu, padarytas valstybės ar individualių asmenų. Nepaisant vergijos požymio, kai su asmeniu elgtiamasi kaip su daiktu (angl. *chattel*³¹), faktas, jog žmogus nebuvo pirktas, parduotas ar juo prekiauta, jokių būdu neįrodo vergijos nebuvimo.³²

Jungtinės Tautos įdėjo daug pastangų siekiant uždrausti ir panaikinti vergiją. Nuo Konvencijos uždraudžiant vergiją ir visas jos formas priėmimo, beveik niekas nepasikeitė vergijos definicijoje.³³ 1998 m. Romos Statutas įtvirtina pavergimo sąvoką, kuri aiškinama taip „pavergimas“ – vykdymas kurios nors ar visų galių, susijusių su nuosavybės teise asmens atžvilgiu, tarp jų ir naudojimas tokiais galiomis, vykdant prekybą žmonėmis, pirmiausia moterimis ir vaikais³⁴. Tik prekyba žmonėmis buvo įtraukta į šį apibrėžimą. Jis nebuvo keistas dešimtmečius.

1.3 Pagrindiniai vergijos bruožai

Sociologas prof. K. Bales tyrinėdamas vergijos užsilaikymo priežastis, teigia, kad „vergija nėra vien tik asmens laikymas jėga, tai yra užmaskuota abipusė priklausomybė, iš kurios labai sunku išsilaisvinti“. Iškyla klausimas, kodėl šios praktikos turėtų būti įvardijamos kaip vergija,

²⁹ Quirk J. “The Anti-Slavery Project: Linking the Historical and Contemporary”. Human Rights Quarterly. Vol. 28. 2006. August. No. 3. P. 569.

³⁰ Human Rights Watch. <http://www.hrw.org/reports/2001/usadom/usadom0501-13.htm>; prisijungimo laikas: 2006-04-17

³¹ Angl. Chattel – kilnojamas turtas; chattel slavery system – katorginio darbo sistema.

³² Contemporary Forms of Slavery. Report on Systematic rape, sexual slavery, and slavery-like practices during armed conflict. E/CN.4/Sub.2/1998/13. <http://www.hri.ca/forthereCord1998/documentation/commission/e-cn4-sub2-1998-13.htm> 2006-11-28

³³ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session E/CN.4/Sub.2/2000/23 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf); prisijungimo laikas: 2006-04-17.

³⁴ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211305&p_query=&p_tr2; prisijungimo laikas: 2006-10-13

užuot jas įvardinus kaip išnaudojimą. Per visą istoriją vergija reiškė laisvės praradimą ir pasirinkimą, paremtą prievarta, atliekamą šeimininko, o kartais tam tikrais veiksmais valstybės. Atsižvelgiant į tuos darbuotojus, kurie atsidūrė ekonomikos dugne, turi keletą pasirinkimų pradėti iš naujo, bet esant išnaudojimui, šie pasirinkimai yra prarasti. Tokie darbininkai negali pasitraukti.³⁵

Žmonių kančios pasireiškia įvairiais nematomais pavidalais, nors vergija pasižymi savitu žiauriu elgesiu, kurie akivaizdūs konkrečiuose atvejuose. Net ir tada, kai nėra fizinių kūno bausmių, tai sukelia psichologinę degradaciją, kuri neleidžia aukoms normaliai funkcionuoti gyvenime.³⁶

Kaip buvo minėta aukščiau, K. Bales vergijos apibrėžime išskiriami tokie vergijos požymiai: a) vergo laisvos valios praradimas; b) prievartos panaudojimas arba prievartos grėsmė siekiant kontroliuoti vergą; ir b) ekonominis išnaudojimas (vergas negauna jokio atlygio už savo darbą).

Kai kurie autoriai teigia, jog terminas „vergija“ yra perdėtas ir siūlo vartoti kaip metaforą. Kiti vartoja terminą „į vergiją panašūs papročiai“ (angl. *slavery-like*). Tačiau nuo tokios praktikos nukentėjusios aukos, tikrai nesutiktų su tokia metafora. K. Ellis išskyrė tokius vergiją identifikuojančius bruožus³⁷:

1. Tai ekonominiai ir socialiniai santykiai tarp dviejų (ir daugiau) žmonių. Vienas yra verčiamas dirbti kito asmens be užmokesčio arba mainais už menką atlygį.
2. Darbininkų kontrolė prievarta arba grasinimu prievarta.
3. Vergams nėra pasirinkimo, kurie gyvena nuolatinėje prievartos baimėje ir yra fiziškai nuslopinti. Darbininkas neturi laisvos valios. Jie neturi teisės išvykti.
4. Vergai yra išnaudojami, dehumanizuoti ir su jais elgiamasi kaip su preke. Vergija siekiama pelno. Pirkėjai ir pardavėjai naudojami šiais asmenimis siekdami pasipelniti.

Prof. D. Weissbrodt, JT Žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo pakomisės narys, nagrinėjęs šiuolaikines vergijos formas, išskiria tokius veiksnius, sudarančius vergiją: a) prigimtinių žmogaus teisės – judėjimo laisvės- apribojimo laipsnis; b) asmens daiktų kontrolės laipsnis; c) pritarimo buvimas, pagrįstas žinojimu ir supratimas apie santykių pobūdį tarp asmenų.³⁸

³⁵ Bales, K. “The Social Psychology of Modern Slavery”. Scientific American. 2002. April.
<http://www.sciam.com/article.cfm?chanID=sa006&colID=1&articleID=0005F839-CC90-1CC6-B4A8809EC588EEDF>;
prisijungimo laikas: 2006-11-27

³⁶ Ten pat.

³⁷ Unitarian Universalist Association. Ellis, K. Contemporary slavery: You Can Make a Difference.
<http://www.uua.org/awards/borden/06ContemporarySlavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-02.

³⁸ Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery - Working paper prepared by Mr. David Weissbrodt and Anti-Slavery International E/CN.4/Sub.2/2000/3
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/138/48/PDF/G0013848.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2006-12-05

Apibendrinant autorių išskiriamus požymius vergijai identifikuoti, pastebimi bendri panašumai, t.y., tokiems santykiams atsirasti būtini dviejų ar daugiau žmonių santykiai, kurie pasireiškia skirtingomis teisėmis vienas kito atžvilgiu (vienas asmuo išnaudojamas kito asmens); judėjimo laisvės apribojimo bei kontrolės, paremtos prievarta. Kadangi K. Bales požymiai labiau orientuoti į ekonominius santykius, jo išskiriama vergija daugiau orientuota į darbo jėgos išnaudojimą, kuriuo siekiama ekonominė nauda, todėl jo vergijos samprata yra siauresnė negu JTO požiūriu. JTO neišskiria ekonominės naudos siekimo, nes jos išskiriamų vergijos formų spektras labai platus. Apie JTO išskiriamas šiuolaikines vergijos formas kalbama kitame skyriuje.

2. ŠIUOLAIKINĖS VERGIJOS FORMOS

Jungtinės Tautos yra išskyrusios nemažai šiuolaikinės vergijos formos rūšių, kurios minėtos aukščiau, tačiau K. Bales išskiria tokias tris pagrindines vergijos formas³⁹:

- 1) *Katorginis darbas* (angl. *chattel slavery*) – artimiausia senajai vergijai. Asmuo patenka į vergijos nelaisvę gimęs, ar parduotas. Su vergo vaikais elgiamasi kaip su nuosavybe ir gali būti parduodami. Tokios formos aptinkamos šiaurės ir vakarų Afrikoje ir kai kuriose Arabų valstybėse, tačiau moderniajame pasaulyje jų aptinkama labai mažai.
- 2) *Pavergimas už skolas* – labiausiai paplitusi vergijos forma pasaulyje, ypač Indijoje. Žmogus įsipareigoja už pasiskolintą pinigų sumą atlikti tam tikras paslaugas, tačiau darbo laikotarpis nėra numatytas ir jis nesumažina pradinės skolos. Skola gali būti perleidžiama ir paveldima kitoms kartoms. Paprastai nėra savininko, tačiau toks darbuotojas yra visiškoje fizinėje priklausomybėje.
- 3) *Vergija, paremta sutartimi* (angl. *contract slavery*) - parodo, kaip modernūs darbo santykiai gali būti panaudoti slepiant šiuolaikinę vergiją. Sutartimis garantuojamas darbas, tačiau kai darbuotojai atvyksta į darbo vietą, jie pavergiami. Sutartis veikia kaip spąstai darbuotojams ir suteikia vergijai „teisėtą“ pagrindą. Darbuotojai ir gąsdinami prievarta, apriboti judėjimo laisvės bei jiems nemokamas darbo užmokestis. Antra pagal dydį išskiriama vergijos forma.

Darbe autorė analizuoja tas vergijos formas, kurios yra susijusios su darbo išnaudojimu. Šioje dalyje nagrinėjamos tarpusavyje glaudžiai susijusios ir artimos tokios veiklos kaip, priverstinis darbas, baudžiava, vaikų darbas, pavergimas už skolas ir darbuotojų migrantų išnaudojimas.

2.1 Priverstinis ar privalomas darbas

Priverstinis darbas, kaip žmogaus teisių pažeidimas, laikomas tarptautiniu baudžiamuoju nusikaltimu, nepaisant to, ar šalis ratifikavo konvencijas uždraudžiančias tai, ar ne. Kai kuriose išsivysčiusiose šalyse pasitaiko atveju, kai labai žemas darbo užmokestis yra pripažįstamas priverstiniu darbu, nors TDO siūlo nepainioti teisinio termino „priverstinis darbas“ su populiaria terminologija, siekiant apibūdinti vargingai apmokamą, pavojingą ar apskritai išnaudojamą darbą.

Kaip teigia Tarptautinė darbo organizacija, mažiausiai 12,3 milijonų žmonių visame pasaulyje yra priverstinio darbo aukos. Labiausiai tai paplitę Lotynų Amerikoje ir Karibuose. TDO

³⁹ Bales. K. Disposable People: New Slavery in the Global Economy. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1999. P.19.

generalinis direktorius Juan Somavia priverstinį darbą pavadino „socialiniu blogiu, kuris neturi būti moderniam pasaulyje“, o pati organizacija savo veikloje vadovaujasi principu „darbas nėra prekė“. 2005 m. pranešime „Pasaulinio susivienijimas prieš prievartinį darbą“ (*World Alliance against Forced Labour*) teigiama, jog beveik 10 milijonų žmonių daugiau yra išnaudojami priverstiniu darbu privačiame sektoriuje, negu tai praneša valstybės.⁴⁰

Kai kuriuose TDO šaltiniuose teigiama, jog pavergimas už skolas yra priverstinio darbo atmaina. Autorės nuomone, baudžiava, pavergimas už skolas, vaikų darbas bei darbuotojų išnaudojimas pagal savo veiklų panašius požymius gali būti laikomi kaip priverstinio darbo porūšiai.

2.1.1 Priverstinio ar privalomo darbo samprata

Priverstinis darbas pasireiškia, kai darbas ar paslaugos yra pareikalautos valstybės ar individų, kurie turi galią ir ketinimus įbauginti darbuotojus atimant iš jų maistą, žemę ar darbo užmokestį bei panaudojant fizinę ar seksualinę prievartą, apribodami žmonių judėjimą ar paprasčiausiai įkalinant juos.⁴¹

Priverstinis darbas apima plačią sferą. TDO generalinio direktoriaus pasauliniame pranešime *Stopping Forced Labour (2001)* išskiriamos aštuonios skirtingos priverstinio darbo kategorijos⁴²: 1) vergija ir pagrobimas (angl. *slavery and abduction*); 2) priverstinis dalyvavimas viešuosiuose darbuose; 3) priverstinis darbas žemės ūkyje ir atokiuose rajonuose įskaitant priverstinį rekrutų ėmimą; 4) namų darbininkai; 5) pavergimas už skolas; 6) priverstinis darbas, pareikalautas kariuomenėje; 7) priverstinis darbas, kaip prekybos rezultatas; ir 8) priverstinis darbas kalėjimuose. Dėl skurdžių statistikos rezultatų, toks skirstymas iš dalies problematiškas. Tai reikalauja adekvačios informacijos, kuri leistų konkrečius atvejus suskirstyti į vieną iš šios klasifikacijos kategorijų. Deja, tokia detali informacija ne visada pasiekama. Daugumoje atvejų, pateikti skaičiai apima daugiau negu vieną kategoriją, be objektyvaus pagrindo nustatant jų dalijimąsi į komponentus.

Pagal TDO *priverstinio darbo* apibrėžimą sudaro du esminiai elementai: (1) „darbas ar tarnyba, kuris reikalaujamas esant galimai bausmės grėsmei ir (2) yra daroma ne laisva valia“. Nebūtinai „bausmė“ nurodo baudžiamųjų sankcijų formą, tai gali būti tam tikrų teisių ar privilegijų

⁴⁰ International Labour Organisation. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pr/2005/22.htm>; prisijungimo laikas: 2006-04-18.

⁴¹ The International Labour Organization's Fundamental Conventions. InFocus Programme on Promoting the Declaration. International Labour Office. Geneva. 2003. P. 23

⁴² Belser P. Cock M., Mehran F. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. International Labour Office. Geneva. 2005. P. 10

praradimas.⁴³ Priverstinis darbas atsiranda tuomet, kai žmonės yra priversti psichologine ar fizine prievarta (kaip galima bausmės grėsmė) atlikti darbą, kurio jie paprastai nesutiktų atlikti egzistuojančiomis sąlygomis. Apgaulė ir sukčiavimas, asmens dokumentų užlaikymas siekiant išgauti darbuotojų sutikimą (būdinga darbuotojų migrantų išnaudojimui), tai neteisėti būdai, kurie veda į priverstinį darbą. Priverstinio darbo atveju gali grėsti įvairios nuobaudos, tokios kaip, fizinis smurtas ar mirties grėsmė aukai ar jos šeimos nariui. Viena iš bausmių formų gali būti demaskavimas policijai ar imigracijos institucijoms, jei asmuo neturi teisėto statuso dirbti ar gyventi (kalbant apie darbuotojus migrantus). Grasinimas nesumokėti darbo užmokesčio taip pat gali versti darbuotojus atlikti tam tikrus darbus. Antrajam kriterijui, kai darbas atliekamas „ne laisva valia“, priskiriami tokie akivaizdūs atvejai, kai asmenys yra paimami jėga ar pagrobiami ir verčiami dirbti atokiaje vietoje. Kitais atvejais, aukos yra apgaunamos geru darbo užmokesčiu ir teisėtu darbu, nors tik vėliau išaiškėja tikra veikla⁴⁴.

1930 m. Konvencijoje dėl priverstinio ar privalomo darbo (Nr. 29) TDO apibrėžia priverstinį darbą kaip šios konvencijos tikslą ir „*reiškia bet kokią darbą ar tarnybą, kurio buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda ir kurio asmuo nesutiko atlikti sava valia*”(2str.1). Buvo akcentuojama, jog griežtas individo laisvės suvaržymas, žinomas kaip priverstinis darbas, yra viena vergijos formų.⁴⁵ 1957 m. Konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105) numato neatidėliotiną ir visišką priverstinio darbo panaikinimą specialiomis aplinkybėmis. Šalys, šios Konvencijos dalyvės, įsipareigoja uždrausti ir nenaudoti bet kokios formos priverstinio ar privalomojo darbo politinės prievartos tikslais, ekonominio vystymo tikslais, kaip bausmės už dalyvavimą streikuose ar diskriminavimo tikslais.

TDO nustatyti tarptautiniai darbo standartai buvo sukurti kovoti su priverstinio darbo formomis, kurios paliesdavo valdžios organų tiesioginę atsakomybę. TDO Konvencijoje dėl priverstinio ar privalomojo darbo (Nr. 29) buvo akcentuojami kolonijų viešieji valdžios organai, kurie versdavo vyrus ir moteris dirbti plantacijose, kasyklose infrastruktūros plėtojimuisi. TDO Konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105) buvo skirta akcentuoti naujas valstybės

⁴³ A Global Alliance Against Forced Labour. International Labour Conference. 93rd Session 2005. http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.DOWNLOAD_BLOB?Var_DocumentID=5059; prisijungimo laikas: 2006-04-19.

⁴⁴ Belser. P., Cock M., Mehran F. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World International Labour Office. Geneva. 2005. P.8

⁴⁵ Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-04-19

primetamas priverstinio darbo formas, daugiausia „gulagus“ ir kalėjimų stovyklas, įkurtas socialistinėse valstybėse ir taip pat priminti vergų-darbo stovyklas, įkurtas Nacių režimo.⁴⁶ Šios abi TDO konvencijos yra žinomos kaip „TDO priverstinio darbo konvencijos“. Kartu jos pateikia svarbiausius tarptautinius instrumentus, susijusius su panaikinimu ir kontrole priverstinio darbo ir kreipiasi į vyriausybes, viešas įstaigas, privačias įstaigas ir asmenis, kurie prievarta reikalauja tokio darbo. TDO aktyviai veikia apsaugant žmogaus teisę darbą ir į darbo sąlygas, teisę būti laisvam nuo vergijos ir priverstinio darbo. Ji turi kontrolės mechanizmą, skirtą tokių žmogaus teisių apsaugai (apie tai plačiau kitame skyriuje).

Kalbant apie TDO konvencijas, susijusias su priverstiniu darbu (Nr. 29 ir Nr. 105), reikia pažymėti, jo šie dokumentai susilaukė nemažo valstybių pritarimo ir jas ratifikavusių valstybių skaičius yra didžiausias (iš fundamentalių TDO Konvencijų).⁴⁷

Priežiūros organai tokie kaip, Europos žmogaus teisių teismas, panaudojo TDO konvencijos Nr. 29 definiciją interpretuodami laisvę nuo priverstinio darbo konvencijose. Europos teismas savo jurisprudencijoje įnešė indėlį platesniam priverstinio ar privalomo darbo suvokimui. Byloje *Van Der Musselle v. Belgium (application No.8919/80)*⁴⁸, Teismas pažymėjo, jog priverstinis darbas apima ir rankų darbą, taip pat ir profesionalų darbą ir terminas „priverstinis“ apima tiek fizinę, tiek ir protinę prievartą. Teismas taip pat apibrėžė terminą „privalomas“, kuris nurodo darbą kaip „pareikalautą prievarta, grasinant bet kokia nuobauda“ ir atliktam prieš žmogaus valią. Taigi, „privalomas“ darbas nenurodo jokios teisėtos prievartos ar prievolės.

1998 TDO priėmė Pagrindinių teisių ir principų darbe deklaraciją, kuria šalys dalyvės įsipareigoja gerbti, skatinti ir vykdyti priverstinio darbo panaikinimą. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 4 straipsnis nenumato priverstinio darbo apibrėžimo, tačiau tai aišku iš diskusijos, kai ši deklaracija buvo kuriama, jog priverstinis darbas laikomas servituto forma.⁴⁹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas yra konkretesnis, kurio 8 str. 3 d. numato draudimą dirbti priverstinį arba privalomąjį darbą, išskyrus numatomas išimtis kaliniams, karinei tarnybai, nepaprastosios padėties metu ir vykdant įprastas pilietines pareigas. Regioniniai dokumentai taip pat

⁴⁶ ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. Belser. P., Cock M., Mehran F. International Labour Office. Geneva. 2005. P. 10-11

⁴⁷ Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work. International Labour Conference. 89th Session 2001. International Labour Office. Geneva. P.12

⁴⁸ Van Der Musselle v. Belgium (application no. 8919/80). <http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1983/13.html>; prisijungimo laikas: 2006-11-17.

⁴⁹ Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1 [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-12-04.

numato tokios praktikos uždraudimą. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija numato priverstinio ir privalomo darbo uždraudimą 4 str. 2 d.

Regioniniuose dokumentuose taip pat minimas priverstinis darbas. Europos žmogaus teisių konvencijos 4 str. 1d. atkartoja Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, „jog niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas“ bei papildo nuostata dėl priverstinio darbo draudimo (4str. 2d.). Taip pat ši praktika draudžiama Amerikos žmogaus teisių konvencijoje (6str.) bei Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijoje (5 str.). 1961 m. Europos socialinės chartijos 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata „teisė į darbą“, kuria susitariančiosios šalys įsipareigoja „veiksmingai ginti darbuotojo teisę savo laisvai pasirinktu darbu užsidirbti pragyvenimą“. Kaip išaiškino Europos socialių teisių komitetas, minėtas šalių įsipareigojimas reiškia, „kad diskriminavimas darbe turi būti panaikintas, o priverčiamas darbas uždraustas“.⁵⁰

2.1.2 Priverstinio darbo tipologija

Yra išskiriami du subjektai, verčiantys dirbti priverstinį darbą. Valstybės ir/arba individualių asmenų primestas priverstinis darbas.

Privatūs subjektai, verčiantys žmones dirbti siekia ekonominės naudos. Tai vadinama priverstiniu ekonominiu išnaudojimu. Tai apima tiek modernias, tiek ir tradicines vergijos formas. Kaip minėta anksčiau, tradicinės formos apima vergiją, darbą už skolas (pavergimas už skolas) ir baudžiava (angl. *serfdom*⁵¹). Modernios formos daugiausia apima pažeidžiamiausius asmenis, darbuotojus migrantus (apie tai bus kalbama kitame skyriuje). Kadangi jie dirba privačiuose namų ūkiuose, tokie namų darbininkai ypač neapsaugoti nuo priverstinio darbo.⁵²

Diskutuojant apie pasirinkimo laisvę, TDO stebėjimo institucijos diskutavo „subjekto sutikimo klausimą; išorinį spaudimą ar netiesioginę prievartą; ir galimybę atsiimti duoto sutikimo“.⁵³ Pirmoje lentelėje atskleidžiami pagrindiniai bruožai, identifikuojantys tokį darbą praktikoje. Pagrindiniai požymiai, leidžiantys atskirti priverstinį ar privalomą darbą nuo paprasto

⁵⁰ Europos socialinė chartija. Vadovas. Lietuvos žmogaus teisių centras. Europos Tarybos informacijos biuras. 2002. P. 98

⁵¹ Serfdom (angl.) - baudžiava; vergija, vergovė.

⁵² ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. Belser. P., Cock M., Mehran F. International Labour Office. Geneva. 2005. P. 12

⁵³ A Global Alliance Against Forced Labour. Global Report under Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Conference. 93rd Session 2005 International Labour Office. Geneva. P. 6

yra, kai toks darbas atliekamas ne laisva valia ir yra naudojama prievarta arba galima tos prievartos grėsmė.

1 lentelė. Priverstinio darbo požymiai praktikoje

Sutikimo nebuvimas (ne laisva valia) dirbti (kelias į priverstinį darbą)	Bausmės grėsmė (kaip priemonė asmeniui priversti dirbti)
<ul style="list-style-type: none"> • Gimimas/kilmė „vergu“ ar tokios nelaisvės statuse • Fizinė apgaulė ar pagrobimas • Asmens pardavimas • Fizinis įkalinimas darbo vietoje – kalėjime ar privačiai • Psichologinė prievarta (prievarta dirbti paremta grasinimu bausme, nesutikus dirbti) • Įtikinimas skolingumu (suklastojant sąskaitas, išpūstomis kainomis, sumažinta gaminamų prekių ar paslaugų verte ir pan.) • Apgaulė apie darbo sąlygas • Užlaikant arba nemokant atlyginimų • Užlaikymas asmens tapatybės dokumentų 	<p><u>Esamas buvimas arba įtikinama grėsmė:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fizinis smurtas prieš darbuotoją ar jo šeimą • Seksualinė prievarta • Grėsmė represacijų • Įkalinimas arba kitas fizinis įkalinimas • Finansinės bausmės • Demaskavimas įstaigoms (policijai, imigracijai) ir deportacija • Atleidimas iš esamos darbovietės • Pašalinimas iš būsimos tarnybos • Pašalinimas iš bendruomenės ir socialinio gyvenimo • Panaikinimas teisių ir privilegijų • Nепriteklus (maisto, pastogės) • Socialinio statuso praradimas

Pateiktoje lentelėje matyti, kokiomis priemonėmis žmonės yra priverčiami dirbti. Pavyzdžiui, namų darbininkai patenka į tokią situaciją, kai namų ūkio šeimininkas atima asmens identifikavimo dokumentus, draudžia darbuotojui išeiti už teritorijos ribų ir įbaugina asmenį mušimu ar nemokamu darbo užmokesčiu, jei pastarasis nepaklūsta. Kitas tokio darbo pavyzdys atsiranda tuomet, kai kaimo gyventojai, nepaisant to ar jie sutinka, ar ne, turi padėti kelių statyboje, kasant drėkinimo kanalus ir pan., ir kur valdžios pareigūnai, policijos darbuotojai ar vietiniai viršininkai, akivaizdžiai grasina prievarta, jeigu reikalaujami asmenys (tiek vyrai, moterys ir vaikai) nepasirodo darbo vietoje.

Analizuojant priverstinio darbo požymius praktikoje, nesunku pastebėti, jog šie bruožai labai artimi kitai išskiriamai vergijos formai - darbuotojų migrantų išnaudojimui. Pavergimas už skolas ir

vaikų darbas, pagal TDO, yra priskiriamas priverstinio darbo praktikai bei yra žinomi kaip papročiai, panašūs į vergovę. Tai bus aptariama kitame skirsnyje.

2.1.3 Priverstinio ir privalomo darbo išimtys

TDO Konvencijos dėl priverstinio ar privalomojo darbo (Nr. 29) reglamentuojamos tam tikros išimtys, „kurios kitais atvejais būtų laikomos priverstiniu ar privalomu darbu“. ⁵⁴ Šios darbo ar tarnybos išimtys yra laikomos, kai:

- (a) „reikalaujamos pagal privalomosios karinės tarnybos įstatymus vien tik kariniams tikslams;
- (b) tiesiogiai susijusios su visiškai savarankiškos valstybės pilietinių pareigų vykdymu;
- (c) būtų išreikalauti iš asmenų kaip nuteisimo pasekmė;
- (d) išreikalautos ypatingais atvejais: karo ar stichinės nelaimės grėsmės atveju;
- (e) nedidelės visuomeninės paslaugos, kurias bendruomenės nariai atlieka savo bendruomenės labui, <...>, su sąlyga, kad bendruomenės nariai ar tiesioginiai jų atstovai turi teisę konsultuotis dėl tokių paslaugų reikalingumo“ (2 str. 2 d.).

Šios išimtys yra išsamesnės negu 1926 m. Konvencijoje dėl vergovės. Konvencijoje numatyta „dirbti privalomą ar priverstinį darbą gali būti reikalaujama tik visuomenės tikslais“ <...> tose teritorijose, kur privalomas ar priverstinis darbas tebenaudojamas <...> ne tik visuomeniniais tikslais <...> turi būti tik išimtinio pobūdžio, jis visuomet turi būti atitinkamai atlyginamas ir neturi būti darbininkų išvaymo iš jų nuolatinės gyvenamosios vietos priežastis“ (5str.).

TDO atskyrė nedideles visuomenės paslaugas ir priverstinį darbą tokiais kriterijais⁵⁵: 1) paslaugos turi būti smulkios, pavyzdžiui dirbti darbą, kad būtų pagerintos bendruomenės socialinės sąlygos; 2) naudą iš darbo turi tiesiogiai gauti bendruomenė, bet ne didesnė grupė; 3) bendruomenės nariai turi teisę konsultuotis dėl tokių paslaugų reikalingumo.

Kalbant apie priverstinį darbą ir darbą kalėjimuose svarbu pažymėti, jog tikimasi, jog kaliniai dirbs su tam tikromis išlygomis. Taip pat gali būti ginčijama, jog sulaikytieji, kurie dar nėra nuteistieji, turi turėti teisę (bet ne pareigą) dirbti tiek, kiek tai yra naudinga ir įgyvendinama.⁵⁶ Moderniuoju bausmės suvokimu, darbas yra dalis kalėjimo režimo, kuriuo siekiama nusikaltėlių

⁵⁴ Antislavery International <http://www.antislavery.org/homepage/resources/forcedlabour.pdf> ; prisijungimo laikas: 2006-04-18

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Kai kuriuose Šveicarijos kantonuose tardomieji asmenys gali būti nusiųsti į kalėjimą ir kartu turėti galimybę dirbti.

reabilitacijos, paruošiant juos galutinei integracijai į gyvenimą, kaip laisviems piliečiams⁵⁷. Kalinių darbas negali būti apibūdinamas kaip atliekamas visiškai laisvai ir savo noru. Tinkamesnis apibūdinimas būtų „priverstas sutikimas“ (angl. *constrained consent*), kuriuo kaliniai įsipareigoja užsiimti tam tikra veikla, bet turėti galimybę pasirinkti ar susitarti dėl pasirenkamos veiklos: mokymosi, įgūdžių lavinimo kursų ir darbo. Kai kuriose besivystančiose šalyse kaliniai turi dirbti siekiant užsitikrinti jų pagrindinius poreikius.⁵⁸ Kalbant apie Europos žmogaus teisių konvenciją, reikia paminėti, jog priverstinis darbas (4str. 3 (a)) siejamas su Konvencijos 5 straipsniu, tai yra su teisėtu laisvės atėmimu arba su lygtiniu atleidimu nuo kalinimo. Bylos *Van Droogenbroeck v. Belgium* (No. 73316/01)⁵⁹ esmė – atliekančio laisvės atėmimo bausmę recidyvisto priverstinis darbas, nes buvo reikalaujama sutaupyti 12 000 Belgijos frankų. Europos žmogaus teisių teismas savo sprendime konstatavo, svarbu įvertinti, ar pareiškėjo suėmimo sąlygos atitiko Konvencijos 5 straipsnį. Teismas nurodė, jog kitos priverstinio darbo sąlygos neišėjo už ribų, nes šiuo darbu buvo siekiama asmenį integruoti į visuomenę.

Pagrindinės valstybės primastos priverstinio darbo formos, aptartos 2001 m. TDO, yra šios: 1) priverstinis darbas, pareikalautas kariuomenėje (Myanmar atvejis, kur armija verčia dirbti kelių statybose ir karinėse bazėse ar privalomame minų aptikime)⁶⁰; 2) privalomas dalyvavimas viešuosiuose darbuose. Tokia praktika egzistuoja kai kuriose socialistinėse šalyse ir kai kuriose Afrikos šalyse; 3) priverstinis darbas kalėjimuose. Toks darbas, tik su priežiūra, ir kontroliuojamas valdžios institucijų leidžiamas TDO normų, jeigu tai nusprendžia teismas. Be to, TDO standartai reikalauja niekada neversti nuteistųjų dirbti privatiems asmenims, bendrovėms ar asociacijoms. Jeigu nuteistasis yra priverstas dirbti iš baimės parasti privilegijas ar dėl galimybės sumažėjimo būti paleisti anksčiau laiko, tai iš esmės turėtų būti laikoma priverstiniu darbu. Turi būti aiškiai atskirta, jog darbas kalėjime, neturintis nekomercinio tikslo, paskirtas teismo ar su valdžios priežiūra, yra nedraudžiamas priverstinis darbas, išskyrus kai jis paskirtas dėl prižasčių, išvardintų TDO Konvencijoje Nr. 105.⁶¹

⁵⁷ A Global Alliance Against Forced Labour. Global Report under Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Conference. 93rd Session 2005. International Labour Office. Geneva. P.27

⁵⁸ Prancūzijoje kalėjimo administracija pasiūlė darbą nuteistiesiems su individualiais darbdaviais už minimalų darbo užmokestį. Jiems suteikiamos visos socialinės garantijos.

⁵⁹ *Van Droogenbroeck v. Belgium* (application No. 73316/01). <http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1982/3.html>; prisijungimo laikas: 2006-11-17

⁶⁰ Privaloma karinė tarnyba vien tik kariniams tikslams yra išskiriama TDO Konvencijos Nr. 29 ir nėra laikoma priverstiniu darbu. Tačiau dėl praktinių tikslų, ši kategorija apima priverstinį darbą sukilėlių karinėms grupėms ir kariuomenės ar sukilėlių grupių vaikų į kariuomenę paėmimu jėga.

⁶¹ Belser. P., Cock M., Mehran F. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World International Labour Office. Geneva. 2005. P. 11

M. Nowak komentuoamas TPPTP nuostatas priėjo išvados, jog „nedarbo paramos teikimo pabaiga, kai asmuo atsisako dirbti darbą, neatitinkantį jo kvalifikacijos, nereiškia TPPTP 8 str. pažeidimo“ („niekas neturi būti verčiamas dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą“); šiuo atveju, privaloma nedarbo programos teikiama parama nelaikoma priežastimi priverstiniam ar privalomajam darbui kvalifikuoti“. ⁶² Taip pat individualioje Komiteto narės Ruth Wedgwood nuomonėje dėl bylos priimtumo *Bernadette Faure v. Australia (Communication No. 1036/2001)* ⁶³ pastebėjo, jog „priverstinis ar privalomas darbas“ apima toki elgesį, „kuris prasideda nuo darbo, primesto vieno individo, kaip kriminalinė bausmė, be sutikimo, išnaudojant ar kitomis baisiomis sąlygomis, kitam asmeniui; ir tęsiasi iki darbo formų tomis aplinkybėmis, kur bausmė, kaip panaši sankcija, yra grasinama jeigu darbas nebus atliktas“. Šiuo atveju buvo svarstoma, ar privalomas dalyvavimas įsidarbinimo programoje nereiškia priverstinio ar privalomojo darbo.

Iš pateiktos priverstinio darbo sampratos bei požymių galima daryti prielaidą, jog kitos darbo išnaudojimo praktikos labai artimai susijusios ir gali būti įvardijamos kaip priverstinio darbo porūšiai.

2.2 Vaikų darbas

Vaikai turi tokias pačias teises kaip ir visi žmonės. Tačiau stoka žinių, patirties ar fizinio išsivystymo kaip suaugusiųjų ir gebėjimas apginti savo interesus suaugusiųjų pasaulyje, vaikams suteikia individualias teises, atsižvelgiant į jų amžių. Viena iš tokių yra apsaugoti vaikus nuo ekonominio išnaudojimo, pavojingo darbo vaiko sveikatai ir moralei ar jo vystymuisi.

Kaip teigia 2006 m. TDO visuotiniame pranešime nemažai vaikų tarp penkių ir septyniolikos metų yra verčiami dirbti, iš jų, daugiau nei pusė dirba pavojingomis sąlygomis, tokiomis, kaip darbas kasyklose, su chemikalais ir pesticidais žemės ūkyje ar nesaugia darbo įranga. Jų darbas beveik nepastebimas – jie dirba kaip namų darbininkai, dirbtuvėse, yra išnaudojami fermose. ⁶⁴

⁶² Bernadette Faure v. Australia Communication No. 1036/2001 : Australia. 23/11/2005. CCPR/C/85/D/1036/2001 <http://www.unhcr.ch/TBS/doc.nsf/0/37467fda1332920ac12570c8005438d1?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2006-12-10

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ International Labour Organization.

http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.DOWNLOAD_BLOB?Var_DocumentID=6176; prisijungimo laikas: 2006-10-15

2.2.1 Vaikų darbo samprata

Daugelis tarptautinių organizacijų yra susirūpinusios dėl vaikų darbo. Konvencija dėl vergovės neišskiria specialaus apibrėžimo apie vaikų darbą, kaip vergijos praktiką, jiems taikomos tokios pat nuostatos kaip ir suaugusiems. Tačiau Papildomoje Konvencijoje pateikiamos daugiau bendros nuostatos, liečiančios nepilnamečių išnaudojimą, kurios draudžia darbą suaugusiems vaikų pavergimą už skolas. Ne visos vaikų darbo formos susijusios su definicija „vaikų vergija“ ar „vergo statusas“.⁶⁵ Papildoma Konvencija dėl vergovės uždraudžia vaikų atidavimą siekiant jį išnaudoti darbui „bet koks institutas ar paprotys, pagal kurį vaikas arba 18 metų neturintis paauglys abiejų ar vieno iš tėvų ar globėjo atiduodamas kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo siekiant išnaudoti tą vaiką ar paauglį arba jo darbą“ (1str.d). Tai įgyvendinama specialia praktika „fiktyviu įsivaikinimu“ (angl. *sham adoption*), kuri apima daugybę vaikų išnaudojimo formų.⁶⁶ Tokia praktika pasitaiko tais atvejais, kai šeima dėl finansinių sunkumų savo vaiką atiduoda arba parduoda turtingesnei šeimai formaliai įsivaikinti, tačiau realybėje, vaikas turi dirbti namų ūkyje be tos šeimos statuso suteikimo ir elgimosi su juo. Dauguma šių vaikų yra išsiunčiami labai maži, todėl jie dar labiau yra pažeidžiami bet kokiais išnaudojimo formai.⁶⁷ Tokia praktika vaikai atiduodami giminėms ar kitiems asmenims, iš kurių tėvai tikisi, jog vaikams bus suteiktas išsimokslinimas, tačiau realybėje jų vaikai yra išnaudojami. Daugiausiai tokiu būdu išnaudojamos mergaitės kaip namų darbininkės (žr. *Siliadin v. France* No. 73316/01).

1989 m. JT Konvencija dėl vaiko teisių pabrėžia, *inter alia*, vaikų darbas yra žalingas vaiko vystymuisi. Suprantant, jog vaikų darbo panaikinimas reikalauja daug laiko ir organizuoto pasirengimo, tokia organizacija kaip TDO ir keletas nevyriausybinų organizacijų inicijavo programas, skirtas vaikų darbą panaikinimui, tuo pat metu gerindamos tokių vaikų gyvenimą.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir TPPTP įtvirtina nuostatas, uždraudžiančias vergiją, nelaisvę ar priverstinį darbą visomis formomis ir pripažįsta vaikų specialią vietą visuomenėje. TPPTP 24 str. reglamentuoja vaiko teisę „į tokias pat apsaugos priemones, kurių jam reikia, kaip mažamečiui“. Papildomoje Konvencijoje „ypatingai apibrėžiamas nelaisvės statusas, kuris yra

⁶⁵ Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery - Working paper prepared by Mr. David Weissbrodt and Anti-Slavery International E/CN.4/Sub.2/2000/3 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf); prisijungimo laikas: 2006-04-18

⁶⁶ Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-12-04.

⁶⁷ Family Court Review. Scarpa. S. “Child trafficking: international instruments to protect the most vulnerable victims”. Vol. 44. Issue 3. July. 2006. P. 432.

*ribojamas vaikui*⁶⁸. Vaikai yra labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis, o verčiami dirbti jie ne tik susiduria su pavojingomis darbo sąlygomis, bet ir patiria fizinius, psichologinius ir seksualinius užgauliojimus. Dėl vaikų išnaudojimo darbu, nukenčia jų išsimokslinimas, o neturėdami išsimokslinimo jie turi dirbti tik tokius darbus, dėl kurie neteikia ekonominės naudos ir veda į skurdą. Vaikų darbą siekiama sustabdyti nustatant minimalų amžių, nuo kurio vaikai gali dirbti ir įvardinant vaikų darbui nepriimtinas formas, kuriomis siekiama uždrausti tokią praktiką.

2.2.2 Nepriimtino vaikų darbo formos

Nemažai tarptautinių susitarimų kalba apie vaikų darbo išnaudojimą, bandant apriboti įsidarbinimą, nesant minimalaus amžiaus.

Apsaugoti nuo žalingų darbo sąlygų, TDO 1999 m. priėmė Konvenciją dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti (Nepriimtino vaikų darbo konvencija Nr. 182) ir ją lydinti Rekomendacija Nr. 190. Konvencija reglamentuoja tokias nepriimtinas vaikų darbo formas:

a) „visas vergijos formas arba į vergiją panašią veiklą, pavyzdžiui, vaikų pardavimą ir prekybą jais, tarnavimą už skolas ir baudžiavą, taip pat priverstinį ar privalomą darbą, įskaitant priverstinį ar privalomą vaikų verbavimą dalyvauti ginkluotuose konfliktuose;

b) vaiko naudojimą, išsigijimą ar siūlymą įsigyti prostitucijos tikslais, pornografinėi produkcijai gaminti ar pornografiniams pasirodymams;

c) vaiko naudojimą, išsigijimą ar siūlymą įsigyti neteisėtai veiklai, ypač narkotikų gamybai ir prekybai jais, kaip apibrėžta atitinkamose tarptautinėse sutartyse;

d) darbus, kurie dėl savo pobūdžio ar aplinkybių, kuriomis jie atliekami, gali pakenkti vaikų sveikatai, saugumui ar moralei“.

Daugiau nei pusė TDO narių, ratifikavusių šią Konvenciją valstybių skaičius, parodo tarptautinę politinę paramą siekiant panaikinti žalingą vaikų darbą. Ši Konvencija buvo greičiausiai ratifikuojama TDO istorijoje nuo 1919 m. Taip pat vis didesnės valstybių paramos susilaukia 1973 m. TDO Konvencija dėl minimalaus amžiaus (Nr. 138). Tai parodo vis didesnę valstybių susirūpinimą vaikų darbo problema. Konvencijos yra aiškus indikatorius didėjančio pasaulinio siekio vaikų darbą įtraukti į tarptautinių veiksmų darbotvarkę.

⁶⁸ Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1
[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-04-19

JT Konvencija dėl vaiko teisių reikalauja valstybes, konvencijos dalyves, uždrausti nepriimtinas vaikų darbo formas. Joje yra įtvirtinta vaiko teisė būti apsaugotam nuo „ekonominio išnaudojimo ir nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas jo sveikatai arba trukdyti jam įsigyti išsimokslinimą, arba gali kenkti jo sveikatai ir fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi“ (32 str. 1d.)

JT Žmogaus teisių komisija, rezoliucijoje 1993/79 priėmė Veiksmų programą, skirtą panaikinti vaikų darbo išnaudojimą (*Programme of Action for the Elimination of the Exploitation of Child Labour*), kuria nustato tris vaikų darbo formas, kurios pripažįstamos tarptautiniais nusikaltimais, kurios pažeidžia tarptautinius standartus prieš vergiją⁶⁹: 1) vaikų pardavimas ir panašios praktikos (kartu ir fiktyvūs įsivaikinimai); 2) vaikų pornografija ir tarptautinė prekyba vaikais amoraliems veiksams; 3) nepilnametės tarnaitės servituto padėtyje. Šioje programoje šalys raginamos uždrausti vaikų darbą šiuose sektoriuose⁷⁰: 1) įdarbinimas vaikų nesant pradinio mokyklinio amžiaus; 2) nepilnamečių tarnaičių paslaugos; 3) darbas pavojingomis ar nesveikomis sąlygomis; 4) veikla, susijusi su prostitucija, pornografija ir kitomis formomis seksualinės prekybos ir išnaudojimo; 5) darbas, susijęs su narkotikų prekyba ir gamyba; 6) darbas, kuriuo elgiamasi žeminančiai ir žiauriai.

Apibendrinant nepriimtinas vaikų darbo formas pastebimas detalus vaikų darbo reglamentavimas bei išsamus jų išskyrimas ne tik darbo formų, bet ir sektorių atžvilgiu. Tai įrodo vis didėjantį tarptautinį susirūpinimą vaikų darbo išnaudojimu, kurie pažeidžia tarptautinius standartus prieš vergiją.

2.2.3 Minimalaus amžiaus priimant į darbą reikalavimas

TDO pabrėžia savo paskatas kovojant prieš vaikų darbą. Tokios praktikos panaikinimas yra vienas iš keturių pagrindinių TDO tikslų, o vaikų apsauga yra esminis dalykas siekiant palaikyti socialinį teisingumą.⁷¹ Kadangi vaikai yra pažeidžiama asmenų grupė, dar nesubrendusi nei fiziškai, nei protiškai, todėl atsirado poreikis riboti vaikų darbą, siekiant suteikti jiems kuo didesnę apsaugą. TDO priėmė Konvencijas panaikinančias vaikų darbą ir apsaugančias vaikus bei jaunuolius bei nustatė minimalaus amžiaus, priimant į darbą, standartus.

⁶⁹ Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1
[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-12-04

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Ten pat.

Norint pasiekti efektyvų vaikų darbo panaikinimą, vyriausybė turi nustatyti ir priversti vykdyti minimalaus amžiaus ar amžiaus, nuo kurio vaikai gali dirbti, reikalavimus. Neperžengiant ribų, toks amžius gali kisti atsižvelgiant į nacionalines socialines ir ekonomines aplinkybes. Vis dėlto, pagrindinis minimalus amžius įsidarbinant neturėtų būti mažesnis negu amžius, baigiant privalomą mokslą, ir negali būti mažesnis negu 15 metų. Kai kuriose besivystančiose šalyse, kur ekonominės ir išsilavinimo sąlygos nepakankamai suformuotos, gali būti išimčių. Toks amžius gali būti sumažintas iki 14 metų.

TDO Konvencija dėl minimalaus įdarbinimo amžiaus Nr. 138 ir jos rekomendacija Nr. 146 yra pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys vaikų darbo uždraudimą. Minimalaus amžiaus nustatymas yra esminis reikalavimas ratifikuojant šalims, „užtikrinti pilną psichologinį ir fizinį jauno žmogaus vystymąsi“.⁷²

Šioje Konvencijoje yra nustatyti minimalaus amžiaus reikalavimai primantį darbą, dirbant lengvus ir pavojingus darbus. Amžiaus ribos gali skirtis priklausomai nuo šalies išsivystymo lygio. Ši klasifikacija apima tokius amžiaus standartus:

Minimalus amžius dirbti turi būti ne mažesnis už amžių baigiant privalomą mokslą, bet ne mažesnis kaip 15 metų, o 14 metų, tose šalyse, kuriose „*ekonominiai ir mokymo sąlygos nepakankamai išsivysčiusios*“ (2 str.3 ir 2 str.4).

Lengvus darbus, pagal Konvenciją galima dirbti nuo 13 iki 15 metų ir nuo 12 metų besivystančiose šalyse (7 str. 1 ir 4 d.).

Pavojingam darbui nustatomas minimalus amžius, kuris yra rizikingas sveikatai, saugumui ar vaiko moralumui, yra 18 metų (3 str. 1d.). Ji skirta visiems ekonomikos sektoriams ir apsaugo vaikus nesvarbu jie yra įdarbinti už darbo užmokestį ar ne.

Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas pakartoja TDO konvencijų reikalavimus, jog „valstybės turi nustatyti amžiaus ribas, kada naudotis apmokamu jaunesnių negu nustatyta vaikų darbu bus draudžiama ir už tai baudžiama pagal įstatymą“(10str. 3d.), tačiau konkretaus amžiaus ribų nenurodo.

Europos socialinės chartijos numatyta kolektyvinių skundų galimybe, buvo paduotas skundas prieš Portugaliją dėl vaikų darbo (*International Commission of Jurists v. Portugal*,

⁷² Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1
[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-12-04

Complaint No. 1/1998).⁷³ Skundas buvo paduotas remiantis Europos socialinės chartijos 7 str. 1d. pažeidimu (minimalus priėmimo į darbą amžius 15 metų, išskyrus, kai vaikai dirba lengvą darbą). Europos socialinių reikalų komitetas nustatė minėto straipsnio pažeidimą ir pareiškė, jog „joks darbas negali būti laikomas lengvu, jeigu darbo laikas yra per ilgas“. Lengvas darbas nekenkia vaikų vystymuisi, jeigu jis atitinka amžiui keliamus reikalavimus, tačiau laiko atžvilgiu jis vis tiek turi būti ribojamas.⁷⁴

2.2.4 Efektyvaus vaikų darbo panaikinimo principai

Nuo 1990 m. pasaulyje susirūpinus vaikų teisėmis, plėtojant teisingus darbo standartus ir tinkamą suaugusiųjų darbą globalioje ekonomikoje, imtasi priemonių prieš vaikų darbą. Efektyvaus vaikų darbo panaikinimo principas garantuoja kiekvienam vaikui galimybę fiziškai ir psichiškai vystytis. Pagrindinis tikslas sustabdyti vaikų darbą, kuris kelia pavojų jų išsilavinimui ir vystymuisi. Tai nereiškia visų vaikų darbo formų nutraukimą. Tarptautiniai darbo standartai, atsižvelgiant į vaiko amžių ir išsivystymo lygį, leidžia išskirti kokios vaikų darbo formos yra priimtinos ir kokios ne.

Šis principas išsiplečia nuo formalios darbovietės iki neformalaus ūkio, kur aptinkama labai daug vaikų darbui nepriimtinių formų. Jos apima šeimos įkurtas įmones, žemės ūkio darbus, namų darbų paslaugas ir neapmokamą darbą, atliktą už įvairius įprastus susitarimus, tokius kaip, vaikų darbas už jų išlaikymą.

Esminis strategijos panaikinti vaikų darbą dalykas - pagrindinio išsilavinimo prieinamumas. Išsilavinimas turi būti viena iš sudedamųjų dalių priemonių, skirtų kovojant su daugybe tokių

⁷³ Council of Europe International Commission of Jurists v. Portugal, Complaint No. 1/1998
http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/4_collective_complaints/list_of_collective_complaints/RC1_on_merits.pdf;
prisijungimo laikas: 2006-12-01

⁷⁴ Lietuvoje įstatymai draudžia vaikus išnaudoti darbo vietoje. Buvo gautas vienas pranešimas, kai vaikai dirbo nelegaliai dirbo žemės ūkio sektoriuje už menką atlygį. Remiantis 2004 m. statistikos duomenimis, 10 proc. dirbančių vaikų dirbo nelegaliai, daugiausia žemės ūkio sektoriuje, kur jie kartais gaudavo neteisėtai mažą atlyginimą. Įstatymas nustato minimalų 16 metų vaikų priėmimo į darbą amžių, bet leidžia lengvą darbą dirbti ir 14 metų amžiaus vaikams su raštišku tėvų ir mokyklos sutikimu. Pagal įstatymą vaikų darbo laikas turi būti sutrumpintas iki 2 valandų per dieną arba 12 valandų per savaitę per mokslo metus ir iki 7 valandų per dieną arba 32 valandų per savaitę per atostogas. Valdžios pareigūnai šiuos įstatymus įgyvendino. Gegužės mėn. žiniasklaidoje pasirodė pranešimų, kad keletas mokyklinio amžiaus vaikų dirbo žemės ūkio darbus be jokių sutarčių ir gaudavo 5,20 dolerių (15 litų) per dieną. **Atsakaita apie žmogaus teises Lietuvoje 2005 m.**

Paskelbė JAV Valstybės departamento Demokratijos, žmogaus teisių ir darbo biuras (Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor) 2006 m. kovo 8. <http://www.usembassy.lt/Text/Docs/HumanR/HRR05EN.htm>
2006-12-12

faktorių kaip, skurdas, supratimo stoka apie vaikų teises ir nepakankamos socialinės apsaugos sistemos, kurie sukelia vaikų darbą ir leidžia jam tęstis.⁷⁵

Kovoti prieš vaikų darbą reikia dviem frontais: reikalavimu vykdyti ir prevencija. Darbdaviai, kurie saisto vaikus prie savęs skolomis, mokėdami centus už pavojingą ir sunkų darbą, turėtų būti baudžiami. Vaikai turėtų būti išlaisvinami nuo tokios vergijos ir reabilituojami siekiant išvengti tolimesnių pasikartojimų. Be to, mokymosi ir išlikimo poreikiai visiems vaikams turėtų būti patenkinti siekiant sustabdyti vergiją.⁷⁶ Pavyzdžiui, Indijoje, Vyriausybės programoje dėl vaikų darbo panaikinimo esmė įgyvendinant „specialias mokyklas“, į kurias siekiama suvilioti dirbančius vaikus mokytis neformalaus mokslo ir profesinio mokymo. 1993 m. Pasaulinėje Vienos konferencijoje, skirtoje žmogaus teisėms, Vienos deklaracijoje ir veiksmų programoje (*Vienna Declaration and Programme of Action*) akcentavo vaikų teises. Konferencija kvietė ratifikuoti Konvenciją dėl vaiko teisių. Ji pripažino svarbą stiprinti vaikų apsaugos mechanizmą ir sutiko, jog vaikų teisės turėtų būti JT sistemos veiksmų priešakyje žmogaus teisių skatinime ir apsaugoje.⁷⁷

TDO *InFocus Programme on Child Labour* (IPEC) programa kartu su politiniu judėjimu veikia prieš vaikų darbą. Šios programos tikslas panaikinti vaikų darbą visame pasaulyje, pabrėžiant nepriimtinių vaikui darbo formų panaikinimą kaip įmanoma greičiau. Tai siekiama padaryti keliais būdais: per valstybių parengtas programas, kurios skatina reformos politiką ir imasi konkrečių priemonių užkirsti kelią vaikų darbui; ir per tarptautines ir nacionalines kampanijas, skirtas pakeisti visuomenės požiūrį ir skatinti TDO vaikų darbo konvencijų ratifikavimą bei efektyvų jų įgyvendinimą⁷⁸. Šia programa siekiama suteikti galimybę į išsilavinimą, reabilitaciją, tinkamą sveikatos priežiūrą ir mitybą. Taip pat siekiam užkirsti kelią vaikams tapti vaikų darbo aukomis, suteikiant jų šeimoms galimybę užsidirbti, rasti darbą.

IPEC bendradarbiauja visame pasaulyje su nacionalinėmis vyriausybėmis, multinacionalinėmis korporacijomis, darbuotojų asociacijomis, tarptautinėmis organizacijomis, ypač UNICEF ir Pasaulio banku bei labdaros organizacijomis.⁷⁹

TDO sukūrė finansinę paramos sistemą (angl. *microfinance*) kaip nepakeičiamą įrankį savo programose padedant sumažinti skurdą ir panaikinti vaikų darbą bei pavergimą už skolas. Tokia

⁷⁵ The International Labour Organization's Fundamental Conventions. International Labour Office. Geneva. 2003 P. 43-44

⁷⁶ Tucker L. "Child Slaves in Modern India: the bonded labour problem." Human Rights Quarterly. Vol. 19. No.3. The Johns Hopkins University Press. 1997. P. 629.

⁷⁷ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. P. 343.

⁷⁸ The ILO: What it is. What it does. International Labour Organisation. Geneva. P.19

⁷⁹ Ten pat. P. 20

strategija siūloma finansinės paslaugos tokios kaip, santaupos, kreditai, draudimas ir pinigų pervedimo priežiūra mažas pajamas turintiems asmenims suteikia daugiau laisvės, kurie įgyja daugiau galimybių ir tampa nepriklausomi nuo pinigų skolinančių asmenų. Tikslas yra finansinė apsauga, svarbiausias tinkamo darbo aspektas. TDO tiesiogiai neteikia pinigų, o pataria Darbo ministrams ir socialiniams partneriams kaip palengvinti rinkos prieigą skurstantiems darbininkams ir kaip įtakoti į skurdą orientuotų finansinių tarpininkų atsiradimą.⁸⁰

TDO vykdomos programos ir teikiama parama siekiama užkirsti kelią vaikų darbo išnaudojimui. Valstybės raginamos ratifikuoti konvencijas, nustatančias minimalų amžių įsidarbinant, vykdyti švietimo reformas, taip skatinant vaikus lankyti mokyklas bei siūlomos įvairios finansinės paramos padedančios šeimoms, užkertant kelią vaikų darbui.

2.3 Baudžiava arba baudžiavinė padėtis

Baudžiava yra tokia darbo sistema, kurioje žemės ūkio darbininkai žinomi kaip baudžiauninkai ir kurie teisiškai apribojami gyventi ir dirbti toje žemėje, kuri priklauso jų savininkui. 1956 m. Papildoma Konvencija baudžiąvą apibrėžė, kaip „*toks naudojimas žeme, kai naudotojas pagal įstatymą, paprotį ar susitarimą privalo gyventi ir dirbti žemėje, priklausančioje kitam asmeniui, ir dirbti tam asmeniui tam tikrus darbus arba už atlyginimą, arba be jo ir negali pakeisti savo padėties*“ (1 str.(b)). Konvencijoje baudžiavinė padėtis reiškia „vergišką padėtį“ ir reikalauja valstybes įgyvendinti nacionalinius įstatymus siekiant uždrausti ją.

Baudžiava – tai vergiško darbo forma, kuri asmuo įpareigotas atlikti, papročių ar susitarimo dirbti žemę, kuri priklauso kitam asmeniui. Tai nėra darbo teikimas mainais už galimybę naudotis žeme, bet daugiau negalėjimas darbuotojo pakeisti savo statuso, kas tai paverčia vergijos forma⁸¹. Baudžiava dažnai yra paveldima ir gali paveikti ištisas šeimų kartas.

Baudžiavinė padėtis kartais vartojama kaip lygiagreti sąvokai „peonažui“ (angl. *peonage*), kuris vyrauja Lotynų Amerikoje⁸². Viduramžiais, kai baudžiava buvo labai paplitusi, baudžiauninkai nuo vergų skyrėsi tuo, kad baudžiauninkai niekam nepriklausydavo ir negalėjo būti parduoti be žemės, kurioje jie dirbdavo. Jų darbas buvo panašus į priverstinį darbą.

⁸⁰ World of Work. The Magazine of the ILO. “Breaking the chains of poverty through microfinance”. International Labour Office. Geneva. 2005. No. 55. P. 11.

⁸¹ The United Nations Voluntary Trust Fund on Contemporary Forms of Slavery. Office of the High Commissioner for Human Rights. United Nations. New York and Geneva. 2005 P. 12.

⁸² Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session. E/CN.4/Sub.2/2000/23 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf); prisijungimo laikas: 2006-04-17.

Jungtinių Tautų Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms, toliau įgyvendindama konvencijas prieš vergiją, nusprendė, jog egzistuojantis žemės valdymo režimas „tam tikromis aplinkybėmis gali kilti iš savininko, kaip slegiantys santykiai arba naudojimas žeme ir dispozicija, iš kurių kyla vergijos formos ar baudžiava.“⁸³

Dar diskusijos pradžioje baudžiava buvo pripažinta kaip viena iš vergijos formų, kai buvo priimta 1926 m. Konvencija dėl vergovės, tačiau konkrečiai nebuvo įvardinta kaip „baudžiava“. Konvencijoje minimas „priverstinis ar privalomas darbas“, o baudžiava, kuri tuo metu labai paplitusi ypač Lotynų Amerikoje, buvo laikoma sudėtine jo dalimi. Tautų Sąjungos Laikina vergijos komisija savo galutiniame pranešime paskelbė baudžiovą kaip „tolygią agrarinei vergijai“, kuri išnaudoja asmenis žemės ūkio darbuose. 1924 m. pranešime Laikinoji vergijos komisija paskelbė, jog daug darbuotojų buvo „agrariniam pavergime už skolas“, kurio baudžiovos ir pavergimo už skolas komponentai sutapo.⁸⁴ Kaip pastebime iš esamų požymių šios praktikos viena kitai labai artimos.

Vietiniai žmonės buvo įtraukiami į baudžiovą, priklausydami nuo žemės savininko. Žemvaldys duodavo dalį žemės asmeniui (baudžiauninkui ar vergui) už tai mainais gaudamas tokias paslaugas kaip, šeimininko aprūpinimas derliaus grūdais, vadinamu „dalijimusi derliumi“ (angl. *sharecropping*); tarnauti šeimininkui; ar daryti kitus ūkio darbus. Pasitaikydavo, kad „vergo“ statusas, priklausomai nuo šeimos statuso, būdavo paveldimas. Jie turėdavo žemės savininkui atidirbti už šeimos skolas arba už žemės nuomą.⁸⁵ Kitais atvejais baudžiava yra sustiprinta pavergimu už skolas, tai įtakoja išsipareigojimą dirbti žemės savininkui už tariamą skolą ir už nuomininko statusą. Žemės nuomos sistema visais jos aspektais – teisiniais, politiniais, socialiniais, ekonominiais - gali būti kai kuriomis aplinkybėmis matoma kaip despotiškos jėgos santykiuose atsiradimas iš nuosavybės ar naudojimosi žeme bei disponavimo jos produktais, siekiant sukurti servituto ar baudžiovos formas.

1956 m. Papildomoje Konvencijoje terminas „baudžiava“ ir jos uždraudimas yra taikomas papročiams panašiams į vergiją, kurie šiomis dienomis egzistuoja, tačiau retai įvardijami ar apibūdinami kaip „baudžiava“, nes šis terminas daugiau ekonomine ir politine prasme buvo vartojamas viduramžių Europoje.

⁸³ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session. E/CN.4/Sub.2/2000/23 [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf); prisijungimo laikas: 2006-04-17

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Ten pat.

Tiek baudžiava, tiek pavergimas už skolas⁸⁶ (apie tai bus kalbama kitame skirsnyje) yra labai tarpusavyje panašios vergijos formos. Galima teigti, jos šios veiklos praktikoje tarpusavyje labai susijusios, nes asmuo būdamas baudžiavinėje padėtyje neretai būna pavergiamas už skolas ir taip tampa vėl priklausomas nuo savo šeimininko.

2.4 Pavergimas už skolas

Darbuotojų pavergimas už skolas yra labiausiai paplitusi priverstinio darbo forma daugelyje besivystančių šalių.⁸⁷ Ji kyla dėl neturtingo ir neraštingo asmens išsipareigojimo darbo paslaugoms tarpininkui ar žemės savininkui atidirbti už skolą. Kartais toks išsipareigojimas yra perduodamas iš vieno šeimos nario kitam, ypač vaikams ir kitoms kartoms. Toks darbas yra retai apibrėžiamas laiko trukme, todėl dažnai tokiu būdu yra manipuliuojama, grindžiant skolos neatidavimu. Tokiomis sąlygomis darbuotojas tampa priklausomas nuo žemės savininko ir dirba vergijos sąlygomis. Smurto ar kitų bausmių grėsmė dėl neatlikto darbo, virsta vienašaliais ekonominiais santykiais, kaip pradžia priverstiniam darbui. Labiausiai pavergimas už skolas paplitęs Pietų Azijos valstybėse (Indijoje, Pakistane ir Nepale). Šis žmogaus teisių pažeidimas taip pat aptinkamas kai kuriose Afrikos ir Lotynų Amerikos šalyse.

2.4.1 Pavergimo už skolas samprata

Pavergimas už skolas dažniausiai naudojamas metodus pavergiant žmonės. Asmuo pavergiamas dirbti, kai jo darbas reikalaujamas už skolos atidavimą. Auka yra įviliojama dirbti už labai mažą atlygį arba neatlygintinai. Dažniausiai darbuotojas neturi laisvos nuo darbo dienos per visą savaitę. Dažniausiai jų darbo jėga verta daugiau, negu jų pasiskolinta suma⁸⁸. Pavergimas už skolas sunkiai atskiriamas nuo tradicinės vergovės, nes asmeniui yra kliudoma palikti tokį darbą, kol negrąžino pinigų. Teoriškai, skola yra grąžinama per atitinkamą laiko tarpą, o pavergimo situacija iškyla tuomet, kai skolininkas, nepaisant visų jo pastangų, negali sumokėti. Paprastai, skola yra paveldima skolininko vaikų. Dalinė nuoma yra artima praktika, vedanti skolininką į pavergimą už skolas.

⁸⁶ Pavergimas už skolas (angl. Debt bondage)– pažodžiui išvertus reiškia “skolos baudžiava/vergija”), o baudžiavinė padėtis (angl. Serfdom) savo kilme labai artima pirmajai praktikai, nes abi šios formos būdingos žemės ūkyje, todėl jos viena kitą tarsi papildo ir praktikoje retai sutinkamas griežtas jų atskyrimas. Apskritai praktikoje jos dažnai sutinkamos kaip priverstinio darbo porūšiai.

⁸⁷ The International Labour Organization’s Fundamental Conventions. InFocus Programme on Promoting the Declaration. International Labour Office. Geneva. 2003. P. 23

⁸⁸ Anti-Slavery. <http://www.antislavery.org/homepage/campaign/bondedinfo.htm>; prisijungimo laikas: 2006-03-26

Pavergimas už skolas pasireiškia įvairiomis formomis ir gali skirtis tiek rūšimi, tiek ir servituto laipsniu. Pavergimas už skolas nuo priverstinio darbo skiriasi, tuo, jog priverstiniam darbui būdingas tiesioginės prievartos elementas.⁸⁹ Nepaisant šių variacijų, tai dažniausiai apima darbuotoją, kuris atsilygina paslaugomis priklausomybės sąlygomis, kylančiomis iš ekonominių susitarimų, ypač skolos ar avanso atveju. Skola yra tokios priklausomybės priežastis, įtraukimas pasireiškia kai darbuotojas (arba jo išlaikytiniai ar paveldėtojai) yra įpareigoja kreditoriui nustatytam ar nenustatytam periodui, kol skola nebus gražinta.⁹⁰ Pavergimas už skolas minimas 1956 m. Papildomoje konvencijoje ir ilgai laikyta kaip servituto forma, kuri dalijasi bendrais požymiais su „klasikine“ vergija.

JTO Papildoma konvencija dėl vergovės pateikia tokį pavergimo už skolas aiškinimą *„tai yra padėtis ar būklė, kurioje atsiduria skolininkas, užstatęs už skolą savo paties arba nuo jo priklausomo asmens darbą, kurio tiksliai nustatoma vertė nepriskaičiuojama prie gražintinos skolos arba kuris yra neribotos trukmės ir neapibrėžto pobūdžio“*(1str. (a)). TDO Konvencijoje dėl nepriimtino vaikų darbo (Nr. 182) į nepriimtinių vaikų darbo sudėtį įeina: „visos vergovės formos ar papročiai artimi vergovei, tokie kaip, <...> pavergimas už skolas“ (3 str.a).

Toks žmonių priverstinis darbas už skolas yra vienas iš daugelio būdų, kaip šiais laikais žmonės pavergiami. Šie asmenys yra reguliariai bauginami ir kartais nukreipiant į juos fizinį smurtą, taip pat jie dirba prievaizdų akivaizdoje, o kartais net stebimi ginkluotų sargybinių.⁹¹

Terminas nurodo darbuotoją, kuris atsilygina paslaugomis, tokiomis sąlygomis kaip ir vergija, kylančiomis iš ekonominių susitarimų ypač išsiskolinant. Kai skola yra pagrindinė vergijos priežastis įtraukimas yra tada, kai darbuotojas (ar išlaikytiniai ar paveldėtojai) yra įsipareigoję konkrečiam kreditoriui, nustatytam arba nenustatytam laiko tarpui, kol skola bus sumokėta⁹².

2.4.2 Pavergimo už skolas reglamentavimas nacionaliniuose įstatymuose

Kiekviena šalis, kuri savo nacionaliniuose įstatymuose apibrėžia pavergimą už skolas, turi nemažai interpretacijų apie taip pavergtus žmones. Šiuo atveju bus aptariamose trijų valstybių: Indijos, Nepalo ir Pakistano „pavergimo už skolas“ reglamentavimas nacionaliniuose įstatymuose, kuriose tokia praktika labiausiai paplitusi.

⁸⁹ Belser. P., Cock M., Mehran F. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. International Labour Office. Geneva. 2005. P. 12.

⁹⁰ Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work. International Labour Conference. 89th Session 2001. International Labour Office. Geneva. P. 32

⁹¹ Anti-Slavery Development and Peace. <http://www.devp.org/slavery/bondage.html>; prisijungimo laikas: 2006-03-25

⁹² Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work. International Labour Conference. 89th Session 2001. International Labour Office. Geneva. P. 32

2. Lentelė. Indijos, Nepalo ir Pakistano nacionaliniuose įstatymuose „pavergimo už skolas“ reglamentavimas⁹³

Šalis	Nacionalinis įstatymas	Samprata
Indija	Pavergimo už skolas sistemos (panaikinimo) įstatymas, 1976 (pataisytas 1985)	Pavergimas už skolas yra sukeltas skolos ar socialinių papročių, apribojant judėjimo laisvę, ir/arba laisvės apribojimas ieškoti alternatyvaus darbo ir /arba sumažinimas darbo užmokesčio ir/ arba produkto kainos.
Nepalas	<i>Kamaiya</i> Darbo ⁹⁴ (uždraudimo) įstatymas, 2001	<i>Kamaiya</i> darbas yra sąlygotas skolos ir pasireiškia mažu darbo užmokesčio mokėjimu. Kartu į tai įeina užgaulaus darbo formos.
Pakistanas	Pavergimo už skolas įstatymas, 1992. Pavergimo už skolas sistemos (panaikinimo) taisyklės, 1995	Pavergimas už skolas yra sukeltas skolos arba socialinių papročių ir pasireiškia judėjimo laisvės suvaržymu, ir/arba laisvės apribojimas ieškoti alternatyvaus darbo ir /arba sumažinimas darbo užmokesčio ir/ arba produkto kainos.

Kaip matoma iš pateiktos lentelės pagrindiniai požymiai, nustatantys pavergimą už skolas yra šie: 1) sąlygojama skolos; 2) pasireiškia judėjimo laisvės suvaržymu; 3) atliekamas darbas. Indijos ir Pakistano įstatymuose, pavergimas už skolas yra apibrėžtas pakankamai plačiai, kaip sistema, į kurią skolininkas patenka dėl susitarimo su kreditoriumi tuo tikslu, kad jis 1) dirbtų pats, ar kitas asmuo kreditoriui nustatytam ar nenustatytam terminui, be darbo užmokesčio arba už mažesnę negu minimalų darbo užmokestį; arba 2) neteks laisvės pakeitęs darbo vietą; arba 3) neteks laisvės judėti laisvai iš vienos vietos į kitą; arba 4) neteks teisės parduoti savo nuosavybę arba savo darbo produktą rinkos verte. Asmuo, pavergtas už skolas yra darbininkas, pasiskolinęs iš darbdavio ir kuris atiduoda skolą ir kuris yra nelaisvas palikti darbdavį tol, kol skola nebus gražinta. Priklausomybė atsiranda nuo trečio faktoriaus. Toks darbas kvalifikuojamas „pavergimu už skolas“, kai atliekamų paslaugų vertė tinkamai neįvertinama likviduojant skolą ar kai tokių paslaugų trukmė ir/ar pobūdis nėra apibrėžti ar riboti, tai yra, kai iš darbuotojo užmokesčio išskaičiuojama neproporcingas skolos padengimas.⁹⁵

Pavyzdžiui, Indijos Konstitucijos 23 str. yra įtvirtinta nuostata, jog visos priverstinio darbo formos yra uždraustos. Nepaisant įstatymų, tokia praktika yra paplitusi visoje šalyje. Daugiausia

⁹³ Daru, P.; Churchill, C.; Beemsterboer, E. The Prevention of Debt Bondage with Microfinance-led Services www.ilo.org/public/english/employment/finance/download/daru.pdf; prisijungimo laikas: 2006-04-01

⁹⁴ *Kamaiya Labour* (angl.) – suprantamas kaip alternatyva sąvokai „pavergimui už skolas“

⁹⁵ Belser, P., Cock M., Mehran F. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. International Labour Office. Geneva. 2005. P. 12.

tokių darbuotojų yra iš *Dalit* (neliečiamieji⁹⁶) ir *Adivasi* (vietiniai) bendruomenių⁹⁷. Indijos Vyriausybė neparodo tikro šio žmogaus teisių pažeidimo skaičiaus, tuo siekdama nublėpti šią problemą.

Už skolas pavergiami, kai tėvai pasiskolina mažą pinigų sumą mainais už savo vaiko darbą. Laiduojami vaikai (angl. *bonded children*) yra verčiami dirbti 10-14 valandų per dieną, septynias dienas per savaitę. Indijoje vaikai išnaudojami *bidi*⁹⁸ pramonėje, kur per dieną susuka 1500 cigarečių. Taip pat vaikai išnaudojami šilko pramonėje. Kadangi darbdavys moka labai mažą uždarbį, taip yra sunku išmokėti skolą ir vaikai yra priversti dirbti ištisus metus. Tokių darbų pasekmės labai skaudžiai atsiliepia vaikui: jis ne tik neįgyja vidurinio išsilavinimo, bet ir kenčia nuo fizinių susirgimų, sukeltų darbo sąlygų, kuriose jie buvo išnaudojami.

Pakistane taip pat gausu žmogaus teisių pažeidimų, susijusių su pavergimu už skolas. Tokia situacija kelia JT Darbo grupės susirūpinimą. Pavergimo už skolas išlaisvinimo Frontas (*Bonded Labour Liberation Front*) JT pateikė duomenis apie 20 milijonų tokių darbuotojų Pakistane. Pakistano Vyriausybės atstovas teigė, jog darbuotojų, pavergtų už skolas, yra vos 5000 - 7000 (*Anti-Slavery International* duomenų pateikimas JT Žmogaus teisių tarybai)⁹⁹. Tokia žmonių išnaudojimo darbui praktika labiausiai paplitusi žemės ūkyje, rankų darbo kilimų gamyboje ir kituose darbuose, kuriuose įdarbinami vaikai. Nors ir yra priimtų teisinių aktų, draudžiančių pavergimą už skolas ir už tai yra numatyta baudžiamoji atsakomybė, dar niekas nebuvo kaltinamas tokiu nusikaltimu.

Pavergimas už skolas Nepale yra išsaknijęs kastų sistemoje, kur žmonės yra klasifikuojami atsižvelgiant į įvairius „neliečiamumo“ lygius. Problema išsiplečia už šalies, nuo derlingų lygumų iki Himalajų. Žmonės yra išnaudojami savo šeiminių ir dirba be užmokesčio. Vietoj to, jie turi teisę naudotis šeiminių žeme visą gyvenimą.

Pagrindinė priežastis, dėl kurios žmonės yra pavergiami už skolas, yra labai žemas pragyvenimo lygis ir skurdas. Žmonių skolos įtraukia į vergiją visam likusiam gyvenimui ir tai tęsiasi ištisomis kartomis, nes šios skolos yra paveldimos.

⁹⁶ Untouchable (angl.) – Indijoje neliečiamųjų kasta.

⁹⁷ Anti-Slavery Development and Peace. <http://www.devp.org/slavery/bondage.html>; prisijungimo laikas: 2006-04-01

⁹⁸ Bidi – Indijoje rankų darbo cigaretės

⁹⁹ Anti-Slavery Development and Peace. <http://www.devp.org/slavery/bondage.html>; prisijungimo laikas: 2006-04-01

2.4.3 Instrumentai, stabdantys pavergimą už skolas

TDO Konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105) „nustato visišką pavergimo už skolas ir baudžiavinės padėties panaikinimą“. Nors TDO apibrėžimo „pavergimo už skolas“ neištraukė į priverstinio darbo sąvoką. Konvencijoje Nr. 29, išskyla bendra nuomonė, jog šios dvi praktikos iš dalies sutampa.¹⁰⁰ Šie tarptautiniai aktai apibūdina vergovės, pavergimo už skolas ir priverstinio darbo definicijas. Vaiko pavergimas už skolas yra priskiriamas prie blogiausių vaiko darbo formų.

Nors nėra absoliučių tarptautinių apribojimų, dėl darbo užmokesčio mokėjimo, 1962 m. TDO priėmė Konvenciją apie socialinės politikos pagrindinius tikslus ir standartus (Nr. 117). Ji skirta apsaugoti darbuotojus.¹⁰¹ Joje reikalauja šalis dalyves imtis „visų įmanomų priemonių“ siekiant išvengti pavergimo už skolas ir „darbo užmokestis turi būti įprastai mokamas ir kaip teisėta mokėjimo priemonė“ (11str. 2d.). Konvencija pabrėžia, jog darbo užmokestis turi būti mokamas reguliariai „tokiais intervalais, kad sumažintų galimybę skolintis tarp dirbančiųjų“ (11str. 6d.). Taip pat svarbu paminėti TDO Konvenciją dėl darbo užmokesčio apsaugos Nr. 95, uždraudžiančią mokėjimo metodus, kurie atima iš darbuotojų galimybę nutraukti darbą nustatytu terminu.

Ypač mažas užmokestis yra priverstinio darbo ir pavergimo už skolas šaltinis. Šiuo klausimu Indijos Aukščiausiam Teismui buvo nagrinėta byla, *Bandhua Mukti Morcha v. Union of India & Others [(1984) 3 SCC 161]*.¹⁰² Byloje darbuotojai pripažįstami pavergti už skolas, nes jiems buvo mokamas mažesnis negu minimalus atlyginimas.¹⁰³ TDO siekia šalis dalyves laikytis nuostatų, nustatančių minimalius darbo užmokesčio mokėjimus, kurios yra įtvirtintos Konvencijoje Nr. 117 10 str. Siekiant išvengti žemais užmokesčiais pavergimo už skolas, 1970 m. TDO Konvencija dėl Minimalaus atlyginimo nustatymo su specialia nuoroda besivystančioms šalims (Nr. 131) ir ją lydinti Rekomendacija Nr. 135, reikalauja suteikti darbuotojams būtiną socialinę apsaugą, nustatant minimalius darbo užmokesčio standartus.

¹⁰⁰ Abolishing Slavery and its Contemporary forms. Weissbrodt D. and Anti-Slavery International. United Nations. New York and Geneva. 2002. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-03-31

¹⁰¹ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session. Addendum forms of slavery. [http://www.unhcr.org/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.org/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-04-20

¹⁰² *Bandhua Mukti Morcha v. Union of India & Others* (No. 3 SCC 16) <http://www.austlii.edu.au/~andrew/CommonLII/INSC/1983/202.html>; prisijungimo laikas: 2006-04-21

¹⁰³ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session. Addendum forms of slavery. [http://www.unhcr.org/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.org/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-04-20

Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms 2005 m. 30-oje sesijoje įvardino „diskriminaciją, skurdą, neraštingumą, nebaudžiamumą, korupciją ir socialinį atskyrimą, kaip veiksnius, sukeliančius vergovę bei papročius, artimus jai“.¹⁰⁴ Dauguma šalių įgyvendino savo nacionalinių įstatymų sistemoje teisės aktus, uždraudžiančius vergiją bei ratifikavo tarptautines sutartis.

Žvelgiant į pavergimo už skolas egzistavimą, bežemėse kaimo vietovėse, valdžia, kai kuriais atvejais turėtų būti priversta reformuoti egzistuojančią žemės valdymo sistemą, taip siekiant išvengti darbo už skolas ir tuo pačiu laikyti savo įsipareigojimų Papildomai konvencijai dėl vergovės.

Pavergimas už skolas neapsiriboja pačiomis skurdžiausiomis pasaulio valstybėmis. TDO tyrimas romų išsiskolinime Europoje parodė situaciją, panašią į pavergimą už skolas romų bendruomenės tarpe kai kuriose šalyse. Vietiniai romų lyderiai suteikia paskolas su kelių šimtų ar netgi kelių tūkstančių procentų palūkanų norma, taip skolininką priverčiant vergauti už skolas.¹⁰⁵

2.5 Darbuotojų migrantų išnaudojimas

Kitas institutas, panašus į vergiją, yra darbuotojų migrantų išnaudojimas. Kol visi egzistuojantys instrumentai, susiję su vergija, vergo padėtimi (angl. *servile status*) ir priverstiniu darbu kaip ir kitus liečia užsieniečius ir migrantus darbuotojus, tam tikri išnaudojimo mechanizmai ir prievartos formos ypač veikia darbuotojus migrantus ir reikalauja specialių priemonių veiksmų.

2.5.1 Darbuotojų migrantų išnaudojimo samprata

Siekiant išspręsti šias problemas, 1990 m. buvo priimta JT Konvencija dėl migrantų darbuotojų ir jų šeimos narių teisių apsaugos, kurioje migrantas darbuotojas yra „asmuo, kuris ketina, yra ar buvo užsiėmęs atlygintina veikla toje valstybėje, kurioje jis ar ji neturi tos šalies tautybės“ (2str. 1d.). Šioje konvencijoje draudžiama darbuotoją ar jo šeimos narį laikyti vergijoje ar servitute (11str. 1d.) bei numatytas draudimas reikalavimui migrantą darbuotoją ar jo šeimos narį atlikti priverstinį ar privalomąjį darbą (11str. 2d.), išskyrus jeigu toje valstybėje teismas paskyrė

¹⁰⁴ Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session. Addendum forms of slavery. [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-04-20

¹⁰⁵ World of Work. The Magazine of the ILO. “Breaking the chains of poverty through microfinance”. International Labour Office. Geneva. 2005. No. 55. P. 13

atlikti darbą kaip bausmę už padarytą nusikaltimą (11str. 3d.). Taip pat konvencijoje numatyta, kas nelaikoma priverstiniu ar privalomu darbu:

- a) „bet koks darbas ar tarnyba, nepaminėtas 3 straipsnyje <...> reikalaujamas iš asmens, kuris yra įkalintas pagal teismo sprendimą arba lygtinio paleidimo laikotarpiu;
- b) bet kokia tarnyba, pareikalauta nepaprastosios padėties atveju arba gresiant bendruomenės žmonių gyvybėms ar gerovei;
- c) bet koks darbas ar tarnyba, kurie sudaro įprastus piliečių įsipareigojimus, tiek kiek juos valstybė priskiria savo piliečiams.“¹⁰⁶

TDO siekdamas išspręsti šią problemą priėmė dvi konvencijas dėl migrantų darbuotojų. Tai Konvencija dėl darbo migracijos Nr. 97 (pataisyta) ir Konvencija dėl darbuotojų migrantų Nr. 143. Šios konvencijos daugiau orientuotos į darbuotojų migrantų vienodas teises kartu su piliečiais, kurių pagrindinis tikslas migrantų darbuotojų ir piliečių nediskriminavimas ir vienodas elgesys. Jose nenumatytas draudimas dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą bei nepaminėtas vergijos draudimas.

Tokia išnaudojimo praktika pasireiškia, kai darbdaviai konfiskuoja darbuotojų pasus ir, ypač namų darbininkų (angl. *domestic workers*), laiko juos visiškoje nelaisvėje. JT pabrėžia darbuotojų migrantų teises ir iškelia pagrindines problemas, kurios iškyla migrantams darbuotojams ir jų šeimoms bei apibrėžia „būtinybę tarptautiniu mastu skatinti ir apginti jų teises“.¹⁰⁷ Be to, Konvencija nustato įsipareigojimus valstybėms skatinti „lygias, humaniškas ir teisėtas sąlygas“ tarptautiniams migrantams darbuotojams ir jų šeimos nariams. Nors Konvencija jau įsigaliojo, tik kelios šalys tapo jos dalyvėmis. Atrodo, jog valstybės, priimančios migrantus, nenori įsipareigoti šiai Konvencijai, nes kai kurių formuluojamų teisių nelaiko priimtinomis.

Darbuotojų migrantų darbdaviai yra išsiugdę ženklų kontrolės laipsnį prieš tokius darbuotojus, siūlydami prižiūrėti jų uždirbamus pinigus. Tokia praktika paremta darbdavių pasiteisinimu, jog tokie pinigai yra investuojami ir jie atneš didesnę pelną. Dėl darbuotojo pažeidžiamos padėties dažnai jis negali nepriimti tokio pasiūlymo. Kai darbdavys yra sukaupęs kelių mėnesių darbo užmokesčius, kai darbuotojas nori išvykti, jis patenka į nepatogią padėtį siekdamas atgauti savo pinigus privalo taikstyti su blogu elgesiu. Toks elgesys dažnai apima fizinę prievartą ir žaginimus. Kaip jau buvo minėta anksčiau, TDO Konvencija Nr. 95 numato reguliary darbo

¹⁰⁶ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/m_mwctoc.htm; prisijungimo laikas: 2006-04-19

¹⁰⁷ United Nations. Fact Sheet No.24 The Rights of Migrant Workers. <http://www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs24.htm>; prisijungimo laikas: 2006-04-20

užmokesčio mokėjimą, kas prieštarauja tokio mokesčio išskaičiavimui iš atlyginimo. Nors tarptautiniai vergijos standartai nenumato, jog tam tikros sumos išskaičiavimas iš darbuotojo atlyginimo ar delsiant mokėti darbo užmokestį yra vergijos forma, praktikoje tai yra pagrindinis žmogaus teisių pažeidimas, kurią garantuoja Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 7 str. „atlyginimą, kuris kaip minimumas visiems darbo žmonėms garantuoja (a) teisingą darbo užmokestį ir lygų apmokėjimą už lygiavertį darbą be jokio skirtumo“.¹⁰⁸

Darbuotojai migrantai yra ypatingai pažeidžiami, kai jie yra įdarbinami neteisėtai, dažniausiai apima ir kriminalinius nusikaltimus.¹⁰⁹ Nelegalūs migrantai labai dažnai tampa išnaudojimo taikiniais. Jie yra savo darbdavių malonėje ir yra priversti priimti nepakenčiamas sąlygas, dauguma tokių atvejų apima priverstinį darbą ar kitą moderniosios vergijos formą, ir taip negali siekti teisingumo iš baimės būti deportuotiems iš tos šalies.¹¹⁰

Trišalių ekspertų susitikime dėl ateities TDO planų migracijos klausimais, buvo paskelbta, jog yra didelis skaičius migrantų darbuotojų visame pasaulyje, kurie „teikia pigią, nekvalifikuotą arba pusiau kvalifikuotą darbo jėgą šalyse“. Jie tikisi susirasti tinkamą darbą, tačiau dažniausiai jie yra „priversti aukotis“. Jie verčiami dirbti vargingomis darbo sąlygomis, už mažą atlygį ir be jokių socialinių garantijų.¹¹¹ Jie įviliojami į tokį darbą apgaule ir negali pabėgti nuo savo darbdavių. Atsižvelgiant į Tarptautinės migracijos visuotinės komisijos surinktus įrodymus, migruojančios moterys, ypač namų darbuotojos, dirba nepasirašiusios sutarčių arba pasirašiusios sutartis, kurių kalbos jos nesupranta.¹¹² Moterys neturi teisės turėti pertraukų darbo metu ir yra apribotas darbo vietos palikimas be darbdavio leidimo. Jos taip pat išnaudojamos fiziškai, psichologiškai ar

¹⁰⁸ Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1 [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument); prisijungimo laikas: 2006-12-04

¹⁰⁹ 2006 m. pavasarį buvo atskleistas priverstinio darbo atvejis Pietų Italijoje, Puglia regione, kur kriminalinės policijos dėka buvo išlaisvinti 113 lenkų darbuotojai migrantai. Kaip jie teigia, jie buvo laikomi darbo „kalėjimuose-stovyklose“, o jų darbo sąlygos buvo tokios žiaurios, jog jie bijojo dėl savo gyvybės. Jie kentėjo nuo kankinimų, prievartavimų, priverstinės prostitucijos bei stebimų žudymų. Jų darbas buvo rinkti pomidorus, prižiūrint ginkluotų vyrų. Jiems pažadėtas darbo užmokestis buvo sumažintas nuo 6,25 \$ iki 1.25 \$ už valandą. Pragyvenimui neužtenkant pinigų, taip jie buvo priversti skolintis. Be to, sergantys žmonės, už praleistą darbo dieną turėdavo sumokėti 25 \$. Darbuotojai gyveno kambariuose, kur nebuvo nei elektros, nei šildymo, nei dujų, miegodavo ant grindų kartu su tarakonais ir būdavo stebimo ginkluotų vyrų kartais net ir naktį. Bauginimo priemonėms jie pasitelkdavo ginklus, metalines lazdas, šunis. „Freed Polish Workers tells of forced labour camps in Italy“ NY TIMES NEWS SERVICE, ROME Monday, Jul 24, 2006, Page 6 <http://www.taipeitimes.com/News/world/archives/2006/07/24/2003320186>; prisijungimo laikas: 2006-12-12

¹¹⁰ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. P. 371.

¹¹¹ International Labour Organisation. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/magazine/20/20migran.htm>; prisijungimo laikas: 2006-04-20

¹¹² Global Commission on International Migration. <http://www.gcim.org/attachements/gcim-complete-report-2005.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-04-20

seksualiai. 1996 m. savo darbo sesijoje Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms paskelbė, jog pasų, priklausančių darbuotojams, konfiskavimas yra didelė apgaulė kontroliuojant darbuotojus migrantus ir paragino valstybes „imtis neatidėliotinų veiksmų sankcionuoti darbdavius, kurie konfiskuoja darbuotojų pasus ir, ypač, iš migrantų namų darbininkų“.¹¹³

Nors vergija ir buvo panaikinta prieš daugiau nei 150 metų, Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja pažymėjo, jog Europoje tęsiasi „namų darbininkų vergija“ ir ji apima vis daugiau žmonių ir ypač moterų. Moterys yra labiausia pažeidžiamos išnaudojimui ar priverstiniam darbui, kaip vergovės formai. Tarptautiniai instrumentai, skirti kovai su žmonių prekyba kertant tarptautines sienas, susiduria su kaip kuriomis migrantų patirtomis problemomis, ypatingai dažna yra prekyba moterimis ir prostitucija.

Namų darbai (angl. *domestic work*), retai įvardijami kaip produktyvūs, tačiau labiausiai vilioja darbuotojus migrantus. TDO pažymėjo, jog Arabų valstybėse bei vakarų Europoje dažnai aptinkamos nesaugios darbo sąlygos. Namų darbai dirbami privačiuose namų ūkiuose, kurie nereguliuojami darbo rinkos, todėl tokie namų darbininkai yra labai pažeidžiami.¹¹⁴ Darbuotojai migrantai yra ypatingai nesaugioje padėtyje dėl jų nesaugaus legalaus statuso priimančioje šalyje. Kai kuriose Vidurio Rytų šalyse, darbuotojai migrantai patiria bausmių, tokių kaip apmėtymas akmenimis arba mušimas lazdomis. Tokia darbo jėga yra labai paklausī, nes jie mažai reikalauja iš darbdavio ir yra lankstesni darbo valandoms.

2.5.2 Veiksmai, prieš darbuotojų migrantų išnaudojimā

TDO ėmėsi aktyvių veiksmų kovojant su darbuotojų migrantų išnaudojimu ir Tarptautine migracijos programa (*International Migration Programme* MIGRANT) siekia apskritai apsaugoti darbuotojus migrantus .

TDO taip pat teikia finansinę pagalbā darbuotojams migrantams skatindama už tai atsakingas institucijas padėti žmonėms naudotis teikiamais pinigais – siekiant kurti savo nuosavas pajamas.¹¹⁵

¹¹³ Report of the Working Group on Contemporary Forms of Slavery on twenty-first session. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/377143a3996095b6802566ad00373922?Opendocument>; prisijungimo laikas: 2006-04-20

¹¹⁴ A global Alliance against forced labour. Global Report under Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Conference. 93rd Session 2005. International Labour Office. Geneva. P. 50

¹¹⁵ World of Work. The Magazine of the ILO. “Breaking the chains of poverty through microfinance”. International Labour Office. Geneva. 2005. No. 55. P. 13.

1995 metais Pasaulio viršūnių susitikime dėl socialinio vystymosi, valstybės įsipareigojo užtikrinti, jog darbuotojai migrantai turėtų naudoti iš su tuo susijusių nacionalinių ir tarptautinių dokumentų. Jos pasižadėjo imtis konkrečių ir efektyvių priemonių prieš darbuotojų migrantų išnaudojimą ir skatinti valstybes ratifikuoti ir įgyvendinti tarptautinius dokumentus, susijusius su darbuotojais migrantais.¹¹⁶

Tarptautinė konvencija dėl Migrantų darbuotojų ir jų šeimos narių teisių apsaugos numato Migrantų darbuotojų ir jų šeimos narių teisių apsaugos komitetą. Valstybė, šios konvencijos dalyvė, deklaracija praneša, jog pripažįsta Komiteto kompetenciją priimti ir nagrinėti individualius asmenų skundus, kurie teigia, jog jų teisės, įtvirtintos šioje Konvencijoje buvo pažeistos. Šio mechanizmo efektyvumas išlieka valstybės galioje: ar ji priims Komiteto papildomą skundų procedūrą. Iš egzistuojančių mechanizmų, kurie veikia pažeistų darbuotojų migrantų teisių pagrindu, TDO procedūros laikomos vienos efektyviausių.¹¹⁷

1997 m. JT Žmogaus teisių komisija (dab. Žmogaus teisių taryba) įkūrė Darbo grupę tarpvyriausybinių ekspertų migrantų žmogaus teisėms, kuriai buvo suteikti įgaliojimai surinkti visą susijusią informaciją, apie kliūtis efektyviai ir pilnai migrantų žmogaus teisių apsaugai bei detalizuoti rekomendacijas stiprinti skatinimą, apsaugą ir įgyvendinimą migrantų žmogaus teisių. Be to, 1999 metais Komisija paskyrė specialųjį pranešėją migrantų žmogaus teisėms, nagrinėti būdus kaip nugalėti kliūtis, iškilusias plėtotis pilnai ir efektyviai migrantų žmogaus teisių apsaugai, kartu įtraukiant ir tas kliūtis, kurios trukdo migrantams sugrįžti, kurie neturi dokumentų ar yra nepaprastoje situacijoje. Pranešėjo įgaliojimai yra gauti informaciją apie padarytus pažeidimus ir pateikti rekomendacijas bei skatinti veiksmingą žmogaus teisių standartų ir normų taikymą.¹¹⁸

Šioje srityje Jungtinių Tautų organizacija veikia daugiausia užtikrindama vienodas darbuotojų migrantų teises kaip ir piliečiams. Darbuotojų migrantų išnaudojimas yra neatsiejamas nuo priverstinio darbo (žr. Priverstinis darbas), kaip vienos iš vergijos formų, todėl visi priverstinio darbo požymiai atitinka darbuotojų migrantų išnaudojimo požymius. Pagrindinė priežastis, jog priverstiniu darbu yra daugiausia išnaudojami darbuotojai migrantai, yra ta, jog ši asmenų kategorija yra labiausiai pažeidžiama darbo santykiuose. Tačiau praktikoje labai sunku kovoti su šiuo žmogaus teisių pažeidimo atveju, nes toks išnaudojimas būna gerai organizuotas, paslėptas, o įbauginti

¹¹⁶ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. P. 371.

¹¹⁷ Ten pat. P. 372

¹¹⁸ Ten pat. P. 373.

darbuotojai neturi galimybės pasiskųsti atitinkamoms institucijoms. Todėl Jungtinių Tautų organizacijos veikla šioje srityje yra labai apribota dėl šių aplinkybių.

3. TARPTAUTINIS KONTROLĖS MECHANIZMAS

Tarptautinė žmogaus teisių teisė turi nemažai stebėjimo mechanizmų, užtikrinančių žmogaus teisių apsaugą. Tokių mechanizmų yra tiek tarptautiniu, tiek regioniniu lygiu. Jungtinių Tautų Organizacija, kaip turinti didžiausią valstybių narių skaičių, apima plačią savo veiklos sferą. JT žmogaus teisių apsaugos srityje yra įkūrusios tiek sudėtingus priežiūros mechanizmus (komitetus), tiek pavienius asmenis (specialius pranešėjus) žmogaus teisėms skatinti ir apsaugoti. JTO bene vienintelė tarptautinė organizacija, vykdanči priežiūrą dėl šiuolaikinių vergijos formų pažeidimų.

3.1 Žmogaus teisių apsauga Jungtinių Tautų organizacijos rėmuose

JTO siekia apsaugoti bei skatinti žmogaus teises. Šios organizacijos įstatuose įtvirtintas *pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms ugdymas ir skatinimas*. Galima nubrėžti tris pagrindines veiklos funkcijas, kuriomis JTO vykdo veiklą žmogaus teisių apsaugos srityje¹¹⁹:

1. *Reguliacinė funkcija* – žmogaus teisių standartų nustatymas, priimant tarptautines sutartis bei deklaracijas.
2. *Kontrolinė funkcija* – žmogaus teisių gynība, JTO kontroliuoja kaip yra įgyvendinami žmogaus teisių standartai.
3. *Operacinė funkcija* – žmogaus teisių pažeidimų prevencija.

Vienas iš Jungtinių Tautų pranašumų - Žmogaus teisių komitetas (toliau Komitetas), atliekantis kontrolinės funkcijos įgyvendinimą, įsteigtas pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 28 straipsnį. Jis nagrinėja valstybių - Pakto dalyvių pranešimus, kokių jos ėmėsi veiksmų įgyvendinant šio Pakto nuostatas. Taip pat Komitetas nagrinėja valstybių - Pakto dalyvių pranešimus apie kitos valstybės dalyvės nevykdomus Pakto įsipareigojimus ir pažeidimus (abi valstybės turi būti pripažinusios Pakto kompetenciją nagrinėti tokius pranešimus). Tačiau trūkumas tas, jog Komiteto išvados yra neprivalomos ir daugiau rekomendacinio pobūdžio, tačiau jų nepaisymas, pasak dr. D. Žalimo, gali būti „politiškai nenaudingos“ valstybėms. Be to, Fakultatyviniame protokole yra numatyta galimybė fiziniams asmenims teisė pateikti Komitetui pareiškimus prieš valstybę – Pakto dalyvę dėl Pakte įtvirtintų teisių pažeidimų. Šios kontrolės funkcijos dėka įgyvendinamos Pakte įtvirtintos žmogaus teisės bei suteikiama galimybė jas apginti pažeidimų atveju. Kalbant apie vergiją, TPPTP yra įtvirtinta nuostata dėl draudimo asmenis laikyti

¹¹⁹ Žalimas, D., Žaltkauskienė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Justitia. Vilnius. 2001. P. 335

vergijoje ar nelaisvus, todėl esant tokiam pažeidimui galima kreiptis į Komitetą dėl šios teisės pažeidimo.

Kita JTO institucija, įsteigta pagal ECOSOC rezoliuciją, ginanti ir užsiimanti žmogaus teisių prevencija buvo Žmogaus teisių komisija (dab. Žmogaus teisių taryba). Šią komisiją sudarė formalios ir neformalios, laikinos ir nuolatinės darbo grupės bei skiria specialius pranešėjus nagrinėti ir tirti konkrečias žmogaus teisių apsaugos problemas¹²⁰. 1947 Komisija įsteigė *Kelio užkirtimo diskriminacijai ir mažumų apsaugos pakomisę*, kuri sudarė tris darbo grupes. Tarp jų buvo įkurta Šiuolaikinių vergovės formų (dab. Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms) darbo grupė.

Nors vergija ir į vergiją panašūs institutai yra plačiai paplitusi problema šiandieninėje visuomenėje, žmogaus teisių priežiūros instrumentai tokie kaip Žmogaus teisių komitetas, Europos žmogaus teisių teismas ir Amerikos valstybių žmogaus teisių komisija ir Teismas, kuris visapusiškai plačiai neišplėtojo savo jurisprudencijoje tokios praktikos. Šios nuostatos retai tiesiogiai taikomos. Pavyzdžiui, pagal Amerikos konvenciją, vergijos, servituto ir panašių praktikų koncepcijos yra neapibrėžtos ir Amerikos valstybių žmogaus teisių komisija ir teismas dar neturėjo galimybės detalizuoti šių koncepcijų smulkiau.

Afrikos žmogaus ir tautų teisių komisija vergijos klausimą nagrinėjo penkiuose konsoliduotuose skunduose prieš Mauritaniją. Kalbant apie kelis tvirtinimus apie sistemišką juodųjų bendruomenės (Mauritanijos) pavergimą, Komisija pasisakė, „jog buvo pažeidimas Chartijos 5 str. atsižvelgiant į praktiką panašią į vergiją, <...> sąlygos, kuriomis vergų palikuonys yra priklausomi, aiškiai nurodo išnaudojimą ir pažeminimą žmogaus, abi praktikos yra pasmerktos Afrikos chartijos¹²¹ (*Malawi African Association and Others v. Mauritania, African Commission on Human and Peoples' Rights Nos. 54/91, 61/91, 98/93, 164/97 à 196/97 and 210/98 (2000)*). JTO vykdoma žmogaus teisių apsauga yra viena pagrindinių šios organizacijos veiklos sričių. JT pakomisė žmogaus teisių apsaugai ir skatinimui yra pagalbinis Žmogaus teisių tarybos organas. Pagrindinė užduotis yra dalyvauti Žmogaus teisių tarybos darbe.¹²²

Dabar valstybės susiduria su šia problema vykdydamos JTO ir TDO konvencijas, prieš įvairius pažeidimus, kurie slepiasi po šiuolaikinėmis vergijos formomis. Pagrindinis pavojus, kuris stabdo tokių nuostatų tiesioginį taikymą yra tas, jog dauguma valstybių pasirašė, tačiau neratifikuoja

¹²⁰ Žalimas, D., Žaltkauskienė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Justitia. Vilnius. 2001. P. 352

¹²¹ Malawi African Association And Others V. Mauritania, African Commission On Human And Peoples' Rights Nos. 54/91, 61/91, 98/93, 164/97 à 196/97 and 210/98 (2000). <http://www1.umn.edu/humanrts/africa/comcases/54-91.html>; prisijungimo laikas: 2006-11-17

¹²² Office of High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/english/bodies/subcom/index.htm>; prisijungimo laikas: 2006-03-26

šių konvencijų dėl įvairių priežasčių: dėl to, jog yra per silpnos, per skurdžios, per daug korumpuotos ar trūksta politinės valios pakeisti esamą situaciją, ar paprasčiausiai vergija įgyvendina jų tikslus.¹²³

3.2 TDO mechanizmas

Dar vienas iš Jungtinių Tautų pranašumų yra TDO - JTO specializuota institucija, įsteigta 1919 m., kuri koncentruojasi tose žmogaus teisėse, kurios yra susijusios su teise į darbą ir į darbo sąlygas, teise būti laisvam nuo vergijos ir priverstinio darbo. TDO konstitucijos preambulėje įtvirtinta viena iš priėmimo priežasčių – tikslas panaikinti neteisingas darbo sąlygas. Ji bendradarbiauja kovojant su pavergimu už skolas ir priverstiniu darbu daugelyje šalių. Kadangi TDO priverstinio darbo konvencijos (Nr. 29 ir 105) priklauso fundamentalioms TDO konvencijoms, kuriose numatomos pagrindinės žmogaus teisės, valstybės, šios organizacijos dalyvės turi jas ratifikuoti.

TDO vykdydama konvencijų priežiūrą ir kontrolę atlieka dvi priežiūros sistemas: reguliarią (nuolatinę) ir išskirtinę (specialią). TDO kontroliuoja tarptautinių darbo standartų laikymąsi reikalaujama valstybės TDO nares reguliariai (kas dveji ir kas penkeri metai) pateikti Tarptautiniam darbo biurui pranešimus (ataskaitas) apie: a) ratifikuotų konvencijų įgyvendinimą; b) nacionalinius įstatymus ir praktiką dėl neratifikuotų konvencijų ir rekomendacijų; c) priemones, kurių buvo imtasi teikiant naujai priimtus standartus kompetentingoms valdžios institucijoms¹²⁴ (pagal TDO Konstitucijos 22str.). Valstybių ataskaitas nagrinėja dvi institucijos: Konvencijų ir rekomendacijų taikymo ekspertų komitetas ir Trišalis konferencijos komitetas (vyriausybių, darbdavių ir darbuotojų atstovai), kurie svarsto ekspertų komiteto išvadą¹²⁵. Ekspertų komiteto nuomonė neturi juridinės galios ir jo sprendimai valstybėms nėra privalomi. Pagrindinė Ekspertų komiteto funkcija – įvertinti, kaip nacionaliniai įstatymai ir nacionalinė praktika atitinka valstybių ratifikuotas konvencijas ir kaip vykdomi jų prisiimti įsipareigojimai.¹²⁶

Išskirtinė kontrolė atliekama, kai tiriami tarptautinių darbo standartų nesilaikymo atvejai. TDO Konstitucijoje numatyta pareiškimų (24-25str.) ir skundų (26-29, 31-34 str.) procedūros. Pagal šias įtvirtintas nuostatas darbdavių ar darbuotojų asociacija gali pateikti pareiškimą, jog valstybė

¹²³ Miers. S. "Twentieth Century Solutions to the Abolition of Slavery". <http://www.yale.edu/glc/events/cbss/Miers.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-09

¹²⁴ Dambrauskienė. G. Mačernytė-Panomariovienė I. Tarptautinė darbo organizacija ir Lietuva: konvencijų priėmimas, ratifikavimas, vykdymas. Lietuvos teisės universitetas. 2001. P.73

¹²⁵ Žalimas. D., Žaltkauskienė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Justitia. Vilnius. 2001. P. 424

¹²⁶ Dambrauskienė. G. Mačernytė-Panomariovienė I. Tarptautinė darbo organizacija ir Lietuva: konvencijų priėmimas, ratifikavimas, vykdymas. Lietuvos teisės universitetas. 2001. P.80

narė nesilaiko TDO ratifikuotos konvencijos įsipareigojimų. Administracinė taryba gali prašyti skundžiamosios valstybės pateikti komentarus. Jeigu paaiškinimas negautas ar jis nepatenkinamas, Administracinė taryba paskelbia pareiškimą, kurį tiria tyrimo komisija. Komisija baigusi darbą, rekomenduoja priemones, kurias įvykdžius būtų patenkintas pareiškimas¹²⁷. Esminis trūkumas yra privalomojo pobūdžio sprendimų nebuvimas, kuriuo būtų siekiama užtikrinti sprendimų įgyvendinimą. Kiekviena valstybė narė gali pateikti skundą TDO, kad kita valstybė narė nesilaiko TDO konvencijos, kurią jos abi ratifikavo. Tuo atveju, kai valstybė nevykdo Tyrimo komisijos priimtų rekomendacijų ar Tarptautinio teismo sprendimo (valstybė, nesutikdama su rekomendacijomis gali perduoti skundą Tarptautiniam teismui), Administracinė taryba gali rekomenduoti Tarptautinei darbo konferencijai priimti sprendimą dėl poveikio priemonių taikymo šiai valstybei. Teoriškai netgi galimas valstybės narystės nutraukimas TDO, tačiau praktikoje daugiausia taikoma „moralinė viešosios nuomonės“ sankcija¹²⁸. Nors šis procesas ir atspindi teigiamas perspektyvas bei galimybes, ši procedūra praktikoje retai sutinkama. TDO procesas laikomas viena efektyviausių priežiūros sistemų.¹²⁹

Pagal TDO Konstitucijos 26 straipsnį buvo paskirta Tyrimo komisija ištirti Birmos valstybės priverstinio darbo konvencijų laikymąsi pagal pateiktą ataskaitą 1998 metais. Pranešime aiškiai pasakoma, jog „tarptautiniai darbo standartai, kurie gina fundamentalią žmogaus teisę – teisę nebūti valstybės priverstam vergijai ar priverstiniam darbui ar kitai, tai apimančiai formai“¹³⁰. Tyrimo komisija patvirtina, jog tarptautinė teisė uždraudžia bet kokius priverstinio ar privalomojo darbo išteklius ir žmogus pažeidžiantis šią imperatyvią normą yra padaręs nusikaltimą. Po metų, kai pranešimas buvo išleistas, Tarptautinė darbo konferencija priėmė rezoliuciją, pasmerkianti Birmos vyriausybę už nuolatinius Konvencijos Nr. 29 pažeidimus ir nusprendė, jog Birma negaus plėtrai skirtų lėšų iš TDO bei bus suspenduota nuo TDO susitikimų, jeigu nesilaikys rekomendacijų nutraukti priverstinį darbą.¹³¹

1998 m. Tarptautinė darbo konferencija priėmė TDO Deklaraciją dėl pagrindinių principų ir teisių darbe, kurios pagrindinis tikslas – pateikti sąrašą nuostatų, kurios būtų taikomas visuotinai, net jeigu valstybės neratifikavo susijusių konvencijų. Ypatingą svarbą stebėjimui ir panaikinimui

¹²⁷ Dambrauskienė, G. Mačernytė-Panomariovienė I. Tarptautinė darbo organizacija ir Lietuva: konvencijų priėmimas, ratifikavimas, vykdymas. Lietuvos teisės universitetas. 2001. P. 85

¹²⁸ Ten pat. P.87

¹²⁹ Abolishing Slavery and its Contemporary Forms. Weissbrodt, D. and Anti-Slavery international. United Nations. New York and Geneva. 2002. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-07

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ A Report of the Commission of Inquiry appointed under article 26 of the Constitution of the International Labour Organization to examine the observance by Myanmar of the Forced Labour Convention, 1930 (Nr. 29)

priverstinio darbo užima nuostatos, kurios skirtos „visoms narėms, jeigu jos ir neratifikavo konvencijų, turi išsipareigojimus kaip Organizacijos narės, gerbti, skatinti ir įgyvendinti <...> pagrindinių teisių, įtvirtintų tose Konvencijose, principus:

- a) asociacijų laisvė ir efektyvus teisės į kolektyvines derybas pripažinimas;
- b) priverstinio ar privalomojo darbo panaikinimas;
- c) veiksmingas vaikų darbo panaikinimas;
- d) diskriminacijos dėl darbo ir profesijos panaikinimas.¹³²

Deklaracijos tęsinyje įtvirtinti du Deklaracijos apsaugos mechanizmai. Pirmasis numato valstybių metinius pranešimus dėl neratifikuotų fundamentalių konvencijų. Antroji procedūra numato globalinius pranešimus, kurie pateiks dinamišką ir globalią situaciją, apimančią kiekvieną šių principų ir teisių kategoriją. Tikimasi, jog šios naujos procedūros stiprins TDO galimybę skatinti ir apsaugoti pagrindines žmogaus teises, ypač priverstinio darbo panaikinimo srityje.

Šis TDO kontrolės mechanizmas turi pakankamai pranašumų, tačiau iš šiuolaikinių vergijos formų reglamentuoja tik priverstinio darbo formą ir su ja susijusias veiklas. Visas šiuolaikines vergijos formas prižiūrinti bei tirianti institucija yra JT Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms.

3.3 Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms

Antislavery-society (dab. Anti-Slavery International) iškėlė darbo grupės vergijai įsteigimo klausimą Tautų Lygai (darb. Jungtinės Tautos). Tautų lyga 1924 m. paskyrė Laikiną vergijos komisiją (dab. Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms), surinkti visų formų vergijos įrodymus¹³³.

JT Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms yra buvusios Žmogaus teisių komisijos (dab. Žmogaus teisių tarybos) pakomisės darbo grupė, įgijusi Žmogaus teisių taryboje įgaliojimus. Ji gauna informaciją iš valstybių, kokių jos ėmėsi veiksmų įgyvendinant trijų su vergija susijusių konvencijų nuostatas ir pateikia praktinę programą NVO ir vergijos bei jai artimų papročių aukoms.¹³⁴ Ją sudaro penki Pakomisės nepriklausomi ekspertai, paremti lygiu geografiniu pasiskirstymu.

¹³² ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. 1998. 2str.

<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/rightsatwork.html>; prisijungimo laikas: 2006-11-02.

¹³³ Miers. S. "Twentieth Century Solutions to the Abolition of Slavery". <http://www.yale.edu/glc/events/cbss/Miers.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-09

¹³⁴ Working with OHCHR: A handbook for NGO's. Office of the High Commissioner of Human Rights. 2006. P. 28

Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms yra darbo grupė, surenkanti iš valstybių ir nevyriausybinų organizacijų informaciją, susijusią su vergove, nelaisve, priverstiniu darbu ir kitais papročiais, artimais vergijai. Darbo grupė susitinka kasmet ir savo pranešimuose pateikia savo aukštesniam organui, JT pakomisei žmogaus teisių apsaugai ir skatinimui, bendras rekomendacijas tolimesniems veiksams.¹³⁵ Gerosios Darbo grupės tendencijos yra, jog tirdama situacijas įvairiose pasaulio dalyse, Darbo grupė kiekvienais metais pasirenka temą, kuriai skiria ypatingą dėmesį tais metais. Darbo grupė buvo pasirinkusi tokias temas: kelio užkirtimas vaikų prekybai, pornografijai ir prostitucijai, vaikų darbo ir pavergimo už skolas panaikinimas ir kitos¹³⁶.

Darbo grupė yra atsakinga JT už tyrimus vergijoje visais klausimais. Pirmą kartą ši grupė susitiko 1975 m. kaip Darbo grupė vergijai (įkurta 1974 m.), 1988 m. buvo pervadinta į Darbo grupę šiuolaikinėms vergijos formoms. Toks pavadinimas turėjo labiau atspindėti jos suinteresuotumą seksualinio išnaudojimo, pavergimo už skolas, vaikų prekybos, apartheido srityse.

Jos pagrindinės funkcijos¹³⁷:

- Veikia kaip svarstymo susirinkimas (angl. *discussion forum*) tarp valstybių narių ir NVO;
- Pasiūlo Žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo pakomisei priemones tolimesnės veiklos kryptims;
- Reikalauja Žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo pakomisės informacijos, susijusios su pagrindine kiekvienos sesijos tema, kad galėtų pateikti rekomendacijas tolimesniems veiksams;
- Reguliariai kviečia šiuolaikinių vergijos formų liudininkus ir aukas pasidalinti savo patirtimi.

JT Žmogaus teisių taryba įkūrė nemažai Savanoriškų fondų (angl. *Voluntary Funds*) palengvinti institucijų funkcionavimą, padėti pažeidimų aukoms ir skatinti žmogaus teises.¹³⁸ Savanoriškas fondas šiuolaikinėms vergijos formoms buvo įkurtas JT Generalinės asamblėjos 1991 m. (Res. 46/122) siekiant padėti nevyriausybiniams organizacijoms, nagrinėjančioms šiuolaikines vergijos formas, dalyvauti Darbo grupės svarstymuose ir įkurtais paramos kanalais tiekti

¹³⁵ Abolishing Slavery and its Contemporary Forms. Weissbrodt, D. and Anti-Slavery international. United Nations. New York and Geneva. 2002. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-11-04

¹³⁶ Working with OHCHR: A handbook for NGO's. Office of the High Commissioner of Human Rights. 2006. P.111

¹³⁷ The United Nations Voluntary Trust Fund on Contemporary Forms of Slavery. Office of the High Commissioner for Human Rights. New York and Geneva. 2005

¹³⁸ Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004. 115 P.

humanitarinę, teisinę ir finansinę pagalbą individualioms tokių pažeidimų aukoms.¹³⁹ Jis remiamas savanoriškomis aukomis vyriausybių, NVO ir kitų privačių ar viešų subjektų lėšomis.

Siekiant objektyviai ištirti ir įvertinti, kaip valstybės laikosi atitinkamų žmogaus teisių standartų, pasitelkiami ir kiti šaltiniai – nevyriausybių organizacijų ataskaitos apie atitinkamų žmogaus teisių padėtį (dar vadinamos „šešėlinėmis“ ataskaitomis), Jungtinių Tautų institucijų bei tarpyvyriausybinių organizacijų nuomonės ir vertinimai, akademinė institucijų vertinimai ir žiniasklaida. NVO turi didelę įtaką Darbo grupės veiklai. NVO gali sąveikauti su JT Vyriausiojo žmogaus komisaro biuru. Ypatingai biuras palaiko ryšius su specialiomis grupėmis tokiomis, kaip mažumų grupės ar vergijos aukomis. Sesijų metu, jos informuoja apie situaciją visame pasaulyje ir pasidalina savo darbu eliminuojant vergijos konvencijose pasmerktas praktikas. NVO nereikia turėti konsultacinio statuso Ekonominėje ir socialinėje taryboje, norint dalyvauti Darbo grupės veikloje.¹⁴⁰

Remiantis visais šiais šaltiniais, bendradarbiaudami su atitinkamų valstybių, pateikusių savo ataskaitas, atstovais, komitetai pateikia savo vertinimą bei rekomendacijas, kurios nors teisiškai nėra privalomos, politiškai yra labai svarbios. Todėl valstybės – konvencijų dalyvės linkusios į šias pastabas atsižvelgti ir jų laikytis.

Taip pat yra veikiančių nevyriausybinių organizacijų, sprendžiančių šiuolaikinės vergijos klausimus. Tarptautinė *Anti-Slavery International* yra seniausia pasaulyje veikianti žmogaus teisių organizacija, įkurta 1839 m., kuri dirbo kuriant ekspertų grupę kartu su JT, skirtą vergijos panaikinimui (JT Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms). Pagrindinės jos darbo sritys šiuo metu apima priverstinį darbą ir pavergimą už skolas, nepriimtino vaikų darbo formas, prekybą žmonėmis ir tradicinę vergiją arba „katorginio darbo vergiją“. Yra nemažai institucijų užsiimančių žmogaus teisių veikla, tokių kaip, *Human Rights Watch* ir nacionalinių institucijų, kovojančių su pavergimu už skolas, tokių kaip, pavyzdžiui, *Bonded Labour Liberation Front* Indijoje, kurių veikla įtakoja JT.

JT Darbo grupė primygtinai reikalauja valstybes užtikrinti visapusiškus įstatymus dėl praktikos pavergiant už skolas, uždraudžiančius visas tokios praktikos formas, kartu įtraukiant nuostatą, baudžiančią darbdavius, pavergiančius asmenis už skolas; sukurti programas tokias, kaip prieinamą išsilavinimą, pagrindinį sveikatos apsaugą, žemės reformą.¹⁴¹

¹³⁹ Office of High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/english/about/funds/slavery/>; prisijungimo laikas: 2006-03-26

¹⁴⁰ Working with OHCHR: A handbook for NGO's. Office of the High Commissioner of Human Rights. 2006. P.111

¹⁴¹ Abolishing Slavery and its Contemporary Forms. Weissbrodt, D. and Anti-Slavery international. United Nations. New York and Geneva. 2002. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-06

Pagal 1949 m. Konvenciją dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų prostitucijos išnaudojimu 21 str., valstybės, konvencijos dalyvės įsipareigoja pranešti JTO Generaliniam sekretoriui, „kokie šios Konvencijos objektą liečiantys įstatymai ir potvarkiai buvo išleisti valstybėse“. Pranešimų reikalavimas laikomas svarbiu skatinimu valstybėms laikytis Konvencijos įsipareigojimų, tačiau mechanizmo nebuvimas, kuris tikrintų šiuos pranešimus dėl vergijos ir prekybos yra aiškus šios sistemos trūkumas.¹⁴² Kiekvienos sesijos pabaigoje Darbo grupė savo pranešimuose pateikia bendras rekomendacijas tolimesniems veiksams JT žmogaus teisių skatinimo ir apsaugos pakomisei. Pakomisė dažniausiai paremia tokias rekomendacijas ir pateikia naujus pasiūlymus Žmogaus teisių tarybai patvirtinti. Tokia sudėtinga sistema trunka ilgai ir retai kada pamini konkrečias situacijas.

Reikia pažymėti, jog nėra tokio tarptautinio organo, kuriam aiškiai būtų suteikta kompetencija gauti ir nagrinėti skundus vienos valstybės prieš kitą, jog pastaroji nesilaiko įsipareigojimų pagal vergijos konvencijas. Tačiau ši spraga vargu ar pasiteisintų, nes tarp valstybių skundų sistema pagal kitas žmogaus teisių sutartis praktikoje pasitaiko retai. Be to, nėra tokio tarptautinio organo, kuriam aiškiai būtų suteikta kompetencija nagrinėti individualius skundus, kurie teigia esą vergijos aukomis. Svarbu paminėti, jog privalomo pranešimų teikimo reikalavimo ir peržiūros mechanizmo stoka kliudo Darbo grupei taikant vergijos konvencijų nuostatas.¹⁴³

Vienintelis sutarties pagrindu paremtas mechanizmas yra Tarptautinis teisingumo teismas, kurio jurisdikcijai pavesta spręsti ginčus tarp valstybių dėl konvencijų taikymo ir aiškinimo (Konvencija dėl vergovės 8 str. ir Papildoma konvencija 10 str.).¹⁴⁴

3.3.1 Darbo grupės šiuolaikinės vergijos formoms veiklos trūkumai

Daug kartų buvo diskutuojama dėl šios vergijos konvencijų sistemos trūkumo, tačiau niekas nepasikeitė nors ir buvo pateikti pasiūlymai kaip pagerinti veiklą. Šeši JT sutartimis paremti mechanizmai (komitetai) yra žymiai efektyvesni jų valdomoje srityje negu Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms.

Yra sunku įvertinti ar Darbo grupė, atsižvelgiant į jos esamą statusą, turėtų galimybę gauti ir peržiūrėti periodinius valstybių pranešimus. Iš sekretoriato ji gauna labai ribotą pagalbą, taigi net jei ji ir norėtų vykdyti sistemišką pranešimų, pagal Konvenciją dėl vergovės, Papildomą konvenciją ir

¹⁴² Abolishing Slavery and its Contemporary Forms. Weissbrodt, D. and Anti-Slavery international. United Nations. New York and Geneva. 2002. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-06

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Ten pat.

Konvenciją dėl kovos su žmonių prekyba, peržvalgą, Darbo grupė neturėtų pakankamai išteklių, kad tokia procedūra būtų veiksminga.¹⁴⁵

Valstybės dalyvės turi pateikti pranešimus, kaip jos įgyvendina vergijos ir priverstinio darbo uždraudimo nuostatas pagal TPPTP 8 str., ir apie kiekvieno žmogaus teisę gauti galimybę užsidirbti pragyvenimui darbu, už kurį mokamas teisingas atlyginimas pagal TESKTP 6 ir 7 str. Nors nei Žmogaus teisių komitetas, nei Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas peržvelgdami valstybių pranešimus nepabrėždavo šiuolaikinių vergijos formų, yra neaišku ar Vyriausybės - pernelyg apkrautos pranešimų teikimu šešiams komitetams- norėtų pateikti Darbo grupei išsamų pranešimą dėl vergijos konvencijų nuostatų laikymosi.¹⁴⁶ JT lygyje, buvo paskirta specialių pranešėjų vadovauti tyrimui dėl vergijos, ypač susijusiam su vaikų išnaudojimu (labiau su prekyba vaikais, o ne su vaikų darbu).

Kita galimybė būtų Darbo grupei tęsti akcentavimą aktualiuose klausimuose, tokiuose kaip, namų darbininkai, prekyba žmonėmis, pavergimas už skolas ir pan. 2000 metais Darbo grupė pavergimą už skolas akcentavo, kaip svarbiausią uždavinį tų metų sesijoje.

Darbo grupei galėtų būti suteiktas įgaliojimas gauti, nagrinėti ir rinkti informaciją apie individualius skundus, kurie tvirtina esą vergijos aukomis, taip pat įsteigti tokį mechanizmą, kuris svarstytų tokius skundus tarp sesijų. Įgaliojimas nagrinėti skubius atvejus Darbo grupę priverstų dirbti efektyviau siekiant išvengti žmogaus teisių pažeidimų, susijusių su vergija. Taip pat Darbo grupė galėtų siekti įgaliojimo vykti į valstybes susirinkti informaciją apie tarptautinių teisės normų dėl vergijos nevykdymo ar dėl individualių atvejų, kurie buvo pranešti Darbo grupei. Kai šis klausimas buvo iškeltas Darbo grupėje, vienas jos narys išvyko į Mauritaniją, kaip pakomisės ekspertas aštunto dešimtmečio pradžioje. Nepaisant to, Darbo grupė atsisakė Sudano vyriausybės kvietimo atvykti į jų šalį ištirti vergijos atvejo, motyvuodama, jog ji neturi tokio įgaliojimo¹⁴⁷.

Kitas pasiūlymas buvo 54-oje Žmogaus teisių komisijos sesijoje. Pasiūlyta nutraukti Darbo grupės šiuolaikinėms vergijos formoms įgaliojimus ir juos pavesti ir naujai įsteigti specialiam pranešėjui šiuolaikinėms vergijos formoms. Toks pasiūlymas atspindėjo keletą Darbo grupės narių ir Biuro Komisijos nuomonių, jog Darbo grupė neveiksmingai įgyvendina savo tikslus. Biuras tikėjo, jog Specialiojo pranešėjo veikla nebūtų tokia sudėtinga, reikalaujanti mažiau išlaidų ir lankstesnė

¹⁴⁵ Abolishing Slavery and its Contemporary Forms. Weissbrodt, D. and Anti-Slavery international. United Nations. New York and Geneva. 2002. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-06

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery - Working paper prepared by Mr. David Weissbrodt and Anti-Slavery International. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/138/48/PDF/G0013848.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2006-12-07

telkiant pasaulio dėmesį į vergijos problemą. Nors Specialiojo pranešėjo veikla reikalautų mažiau išlaidų, jo darbas būtų mažiau efektyvus negu Darbo grupės. Todėl Darbo grupė skatinama pagerinti savo procedūras prižiūradama ir įgyvendindama vergijos konvencijas, kaip pavyzdžiui, paminėtas aukščiau¹⁴⁸. Tačiau tokie pakeitimai iki šiol nebuvo padaryti Darbo grupės veiklos mechanizme.

Nuo tada, kai JT Darbo grupė buvo įkurta, kai kuriose šalyse yra matomas progresas prieš pavergimo už skolas praktiką. Kai Darbo grupė buvo įkurta, Indija priėmė pirmąjį visoje šalyje galiojantį įstatymą prieš tokią praktiką. Iki 1982 m. Darbo grupė buvo informuota Indijos atstovo, jog daugiau nei 133 000 pavergtų darbuotojų už skolas buvo išlaisvinti. Be abejonės JT Darbo grupės sutelktas dėmesys šioje srityje buvo naudingas įtikinant Indijos vyriausybę imtis reikiamų priemonių įgyvendinant 1976 m. Darbo, pavergiančio už skolas sistemą (panaikinimą) ir taip suteikti daugeliui žmonių suteikiant laisvę¹⁴⁹.

28-osios kasmetinės sesijos pranešime, kai *Anti-Slavery International* organizacija prabilo apie šią problemą, Darbo grupė svarstė klausimą apie darbą, pavergiantį už skolas Azijoje, pabrėždama jog „socialinė kontrolė yra žymiai svarbiau už skolą, suprantant ir kovojant su pavergimo už skolas sistema“.¹⁵⁰ Jų požiūriu, nepaisant to, kad šiose šalyse tokia praktika yra uždrausta įstatymu, socialinis faktorius yra pagrindas, paremiantis šią sistemą. Tai yra esminė sąlyga įgyvendinant nacionalinius įstatymus.

Darbo grupė 57-ajame pranešime svarstė besitęsiančią pavergiamų darbuotojų problemą Indijoje ir Pakistane. Stebėtojas Pakistanui pareiškė, jog priverstinis darbas yra uždraustas ir pastaraisiais metais siekiama išlaisvinti nemažai tokių darbuotojų. Šios pastangos – TDO ir Pakistano vyriausybės derybų rezultatas. Buvo sutarta stiprinti TDO dalyvavimą sprendžiant priverstinio darbo panaikinimo klausimą. Nepalas 2002 m. ratifikavo TDO Konvenciją dėl priverstinio darbo (Nr. 29).

Šiose šalyse NVO sunkiai sekėsi parodyti ir pabrėžti pavergimo už skolas mastą. Siūloma pripažinti, jog tokia praktika egzistuoja visoje šalyje, jog žmonių skaičius gali siekti milijonus ir jis

¹⁴⁸ Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery - Working paper prepared by Mr. David Weissbrodt and Anti-Slavery International. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/138/48/PDF/G0013848.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2006-12-07

¹⁴⁹ Anti-Slavery International. <http://www.antislavery.org/archive/submission/submission1998-03Debt.htm>; prisijungimo laikas: 2006-03-21

¹⁵⁰ Working Group on Contemporary Forms of Slavery. 28th session.(16 to 23 June 2003 Geneva). <http://www.ishr.ch/About%20UN/Reports%20and%20Analysis/SubWG/WGCFS/WGCFS-28thSession.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-03-26

didėja; suteikti būtinus finansinius išteklius pavergtų žmonių išlaisvinimui ir reabilitacijai; tiekti finansinius ir administracinius išteklius efektyviam tokių žmonių išlaisvinimui¹⁵¹.

Nors Indija ir yra ratifikavusi beveik visas pagrindines konvencija dėl vergijos, ji turėtų įgyvendinti nacionalinius įstatymus dėl pavergimo už skolas praktikos. Visos šalys yra reikalaujamos patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kurie pavergia žmones tokia veikla. Pagirtina, jog Nepalo vyriausybė ratifikavo TDO Konvenciją dėl priverstinio darbo, tačiau Konvencija dėl vergijos dar neratifikuota (Pakistanė taip pat). Pakistanui siūloma ratifikuoti tarptautines sutartis dėl vergijos panaikinimo ir tai įgyvendinti savo nacionalinėje įstatymų sistemoje. Vyriausybė turėtų skatinti įdarbinimą tų žmonių, kurie buvo pavergti tokiu būdu ir išlaisvinti juos nuo skolų; sustabdyti vaikų darbą ir diegti jiems išsilavinimą bei kovoti prieš pavergimą už skolas priimant tai uždraudžiančius įstatymus ir baudžiant nusikaltėlius.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms neturi juridinės galios, ji veikia kaip rekomendacinio pobūdžio organas. Nors ji bendradarbiauja su nevyriausybiniomis organizacijomis bei surenka visą informaciją apie šiuolaikines vergijos formas visame pasaulyje, Darbo grupė pateikia savo pasiūlymus Žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo pakomisei, nuo kurios priklauso tolimesni sprendimų priėmimai. Be to, nėra jokio kontrolės mechanizmo, kuris kontroliuotų vergijos konvencijų laikymąsi bei nagrinėtų šiuos žmogaus teisių pažeidimus.

¹⁵¹ Anti-Slavery Development and Peace. <http://www.devp.org/slavery/bondage.html>; prisijungimo laikas: 2006-04-02

IŠVADOS

1. Teisė į laisvę nuo vergijos, nelaisvės ir priverstinio ar privalomo darbo yra prigimtine žmogaus teisė ir jos negalima varžyti, nebent tokias išimtis nustato įstatymas.

2. Prie tradicinės vergijos ir vergų prekybos Jungtinių Tautų organizacija šiuolaikinėms vergijos formoms priskiria nemažai žmogaus teisių pažeidimų, tačiau atsižvelgiant į socialinius pokyčius, globalizaciją bei visuomenės požiūrį šis sąrašas nėra baigtinis, formos keičiasi.

3. Yra atskiriama „senoji“ ir „modernioji“ vergija. „Senoji“ paremta teisėta nuosavybės teise ir atskyrimu etniniu bei rasiniu pagrindu. „Naujoji“ vergija, priešingai, nėra paremta teisėta nuosavybės teise, bet kitais teisėtais dokumentais, tokiais, kaip darbo sutartys ir skolos, tačiau neatsižvelgiama į etninę ar rasinę kilmę. Šiuolaikinėje vergijoje susimaišo abiejų elementai ir skiriasi savo formomis priklausomai nuo regionų ir tarp individų.

4. Servitutas yra platesnė koncepcija negu vergija. Sąvoka „servitutas“ nurodo kitas žiaurių ekonominių išnaudojimų formas. „Servitutas“ apima „vergo“ išipareigojimą gyventi kito asmens nuosavybėje be galimybės pakeisti savo statusą. Vergijos sampratoje asmuo turi būti laikomas kaip šeimininko nuosavybė, taip susilpninant jo, kaip objekto statusą. Kalbant apie servitutą, juo laikomas išipareigojimas, teikiantis paslaugas prievartos būdu. Tai būklė asmens, kuris yra priverstas dirbti kito asmens prievarta arba įkalinimu už atlygį arba ne.

5. Vergijai identifikuoti yra išskiriami tokie bruožai: ekonominiai ir socialiniai santykiai tarp dviejų (ir daugiau) žmonių, kurių vienas yra verčiamas dirbti kito asmens be užmokesčio arba mainais už menką atlygį; darbininkų kontrolė prievarta arba grasinimu prievarta; vergai yra išnaudojami, dehumanizuoti ir su jais elgiamasi kaip su preke, jie neturi laisvos valios; vergija siekiama pelno.

6. Pagal TDO *priverstinio darbo* apibrėžimą sudaro du esminiai elementai: (1) darbas ar tarnyba, kuris reikalaujamas esant galimai bausmės grėsmei ir (2) yra daroma ne laisva valia. Nebūtinai „bausmė“ nurodo baudžiamųjų sankcijų formą, tai gali būti tam tikrų teisių ar privilegijų praradimas. Priverstinis darbas atsiranda tuomet, kai žmonės yra priversti psichologine ar fizine prievarta (kaip galima bausmės grėsmė) atlikti darbą, kurio jie paprastai nesutiktų atlikti egzistuojančiomis sąlygomis.

7. Baudžios, pavergimo už skolas, priverstinio darbo, vaikų darbo bei darbuotojų migrantų išnaudojimo veiklų pagrindinė priežastis yra ekonominis darbo išnaudojimas, paremtas fizine arba psichologine prievarta. Autorės nuomone, dėl šių praktikų bendro išnaudojimo tikslo – pigios darbo

jėgos - veiklos tarpusavyje taip susijusios, jog jos turėtų būti laikomos priverstinio darbo atmainomis.

8. Kadangi JTO tarptautiniai dokumentai, uždraudžiantys vergiją buvo priimti daugiau nei prieš pusę amžiaus, juose nėra detalios reglamentuojamos dabar išskiriamos vergijos formos ir apibrėžimas nėra pakankamai išsamus, nes nebuvo keistas ištisus dešimtmečius. Šių dienų vergijos definicijoje turėtų atsispindėti asmens laisvės ir laisvos valios suvaržymas, prievartos panaudojimas arba jos grėsmė siekiant kontroliuoti asmenį tam tikrais išnaudojimo tikslais.

9. Daug kartų buvo diskutuojama dėl JTO vergijos konvencijų sistemos trūkumų, tačiau niekas nepasikeitė. Pagrindinis vergijos konvencijų trūkumas – tai kontrolės mechanizmo nebuvimas. Iš valstybių, ratifikavusių konvencijas, nereikalaujama pranešimų apie šių dokumentų įgyvendinimą. Nėra galimybės pateikti skundą prieš kitą valstybę, šių konvencijų dalyvę, jeigu kuri nors valstybė dalyvė mano, jog pastaroji nevykdo konvencijos nuostatų. Be to, nėra numatyta galimybė pateikti individualų skundą asmeniui, laikančiu save šiose konvencijose numatytą vergijos institutą ar papročių auka.

10. Vienintelis kontrolės mechanizmas, yra Žmogaus teisių komitetas, į kurį galima kreiptis dėl TPPTP įtvirtintų nuostatų pažeidimo, tačiau kaip parodė praktika, pranešimų dėl vergijos pasitaikė labai mažai. JT specializuotos įstaigos TDO kontrolės mechanizmas nagrinėja pranešimus apie ratifikuotą konvencijų įgyvendinimą, tačiau išvados neturi juridinės galios ir sprendimai valstybėms nėra privalomi. Išskirtinės kontrolės atliekama funkcija, kai nagrinėjami pareiškimai arba skundai dėl tarptautinių darbo standartų nesilaikymo atvejų taip pat neturi juridinės galios, tik atlieka „moralinės viešosios nuomonės“ sankciją.

11. JT Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms yra daugiau rekomendacinio pobūdžio, nes pateikia aukštesniems organams surinktą informaciją apie vergiją. Valstybių privalomo pranešimų teikimo reikalavimo ir peržiūros mechanizmo stoka yra Darbo grupės trūkumas taikant vergijos konvencijų nuostatas. Pagrindinis veiksnys, stabdantis tokios procedūros atsiradimą - riboti finansiniai ištekliai. Darbo grupė galėtų siekti įgaliojimo vykti į valstybes susirinkti informaciją apie tarptautinių teisės normų dėl vergijos nevykdymo ar dėl individualių atvejų, kurie buvo pranešti Darbo grupei ir priimti sprendimus dėl priemonių šiam reiškiniui panaikinti.

12. Be to, siekiant efektyviau kovoti su vergijos išnaudojimu pasaulyje, šalys raginamos ratifikuoti tokias praktikas uždraudžiančias konvencijas bei savo nacionaliniuose įstatymuose padaryti atitinkamus pakeitimus ir bausti asmenis, kaltus dėl vergų išnaudojimo.

SANTRAUKA

Prie tradicinės vergijos ir vergų prekybos Jungtinių Tautų organizacija šiuolaikinėms vergijos formoms priskiria baudžiavą, pavergimą už skolas, priverstinį darbą, vaikų darbą bei darbuotojų migrantų išnaudojimą. Šio veiklos tarpusavyje labai glaudžiai susijusios, nes pagrindinis šių formų tikslas – pigios darbo jėgos išnaudojimas, pagrįstas ekonomine nauda, dažniausiai panaudojant prievartą bei apribojant asmens judėjimo laisvę. Jungtinių Tautų organizacija kovoja su šiuo žmogaus teisių pažeidimu. Yra priimta keletą tarptautinių dokumentų, uždraudžiančių vergiją, tačiau tai neužtikrino visiško šio reiškimo panaikinimo. Jungtinių Tautų organizacijos specializuota institucija Tarptautinė darbo organizacija ėmėsi aktyvių veiksmų prieš priverstinį darbą bei priėmė nemažai konvencijų reglamentuojančių, tiek priverstinio darbo, tiek vaikų darbo uždraudimą. Jungtinių Tautų įsteigta Darbo grupė šiuolaikinėms vergijos formoms veikia kaip rekomendacinio pobūdžio organas prie Žmogaus teisių tarybos ir pasiūlo priemones kovai su šiuolaikine vergija. Šiuolaikinės vergijos formos, kaip žmogaus teisių pažeidimas, neturi jokio kontrolės mechanizmo, todėl Jungtinių Tautų organizacijos veikla yra nepakankamai efektyvi užtikrinant žmogaus teisių apsaugą nuo šių pažeidimų.

SUMMARY

In addition to traditional slavery and the slave trade, according to the United Nations Organization, these abuses include debt bondage, forced labor, child labor, serfdom and exploitation of migrant workers. Those practices are very relative to their common objective. All those practices include – exploitation of cheap men power for economical purpose, which is exacted under coercion and restricted right to freedom. United Nations Organization has taken actions to combat these human rights violations. It has adopted several international instruments to abolish slavery, however they did not eliminated such practice. The International Labor Organization is a specialized United Nations institution, which took special actions to suppress forced labor It has adopted international instruments to abolish forced labor and child labor. United Nations Working Group on Contemporary Forms of Slavery gives recommendations for Human Rights Council how to deal with contemporary slavery. There is no monitoring mechanism under the slavery conventions. Therefore United Nations Organization is not efficient to deal with these human rights violations.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautiniai dokumentai

1. Charter of the United Nations, 1945. <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/aunchart.htm>
2. Universal Declaration of Human Rights, 1948.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/b1udhr.htm>
3. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/b2esc.htm>
4. International Covenant on Civil and Political Rights, 1966.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/b3ccpr.htm>
5. Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, 1966.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/b4ccprp1.htm>
6. Slavery, Servitude, Forced Labour and Similar Institutions and Practices Convention of 1926 (Slavery Convention of 1926). <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/f1sc.htm>
7. Protocol amending the Slavery Convention, entered into force December 7, 1953.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/f2psc.htm>
8. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, 1957. <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/f3scas.htm>
9. Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, 1951. <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/trafficinperson.htm>
10. Convention concerning Forced or Compulsory Labour (ILO No. 29), 1930.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/n0ilo29.htm>
11. Abolition of Forced Labour Convention (ILO No. 105), 1957.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/n2ilo105.htm>
12. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 1990. <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/n8icpmw.htm>
13. Migration for Employment (Revised) (ILO No. 97), 1949.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/migrationemployment.html>
14. Convention concerning Basic Aims and Standards of Social Policy (ILO No. 117), 1962.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/ilo117.html>
15. Convention concerning Minimum Wage Fixing, with Special Reference to Developing Countries (ILO No. 131), 1970.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/minimumwage1972.html>

16. Convention concerning the Protection of Wages (ILO No. 95), 1949
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/ilo95.html>
17. ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, 1998.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/rightsatwork.html>
18. Convention on the Rights of the Child, 1989.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/k2crc.htm>
19. Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour (ILO No. 182), 1999.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/ilo182.html>
20. Rome Statute of the International Criminal Court, 2002.
http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Rome_Statute_ICC/Rome_ICC_toc.html
21. Vienna Declaration, World Conference on Human Rights, 1993.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/11viedec.html>
22. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis. 1991.
23. 1926 m. Konvencija dėl vergovės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis. 1991.
24. 1956 m. Papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų panaikinimo. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis. 1991.

Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybos dokumentai:

25. Contemporary Forms of Slavery - Report of the Working Group on its twenty-fifth session E/CN.4/Sub.2/2000/23
[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/\\$FILE/G0014398.pdf](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/5ce7c07ce1d55afac1256968004a8a10/$FILE/G0014398.pdf)
26. Contemporary Forms of Slavery. Report on Systematic rape, sexual slavery, and slavery-like practices during armed conflict. E/CN.4/Sub.2/1998/13. .
<http://www.hri.ca/forthereCord1998/documentation/commission/e-cn4-sub2-1998-13.htm>
27. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery - Working paper prepared by Mr. David Weissbrodt and Anti-Slavery International E/CN.4/Sub.2/2000/3
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/138/48/PDF/G0013848.pdf?OpenElement>;
28. Contemporary Forms of Slavery. Updated review of the implementation of and follow-up to the conventions on slavery. Addendum forms of slavery. E/CN.4/Sub.2/2000/3/Add.1

[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.3.Add.1.En?OpenDocument)

29. Abolishing Slavery and its Contemporary forms. Weissbrodt D. and Anti-Slavery International. United Nations. New York and Geneva. 2002.
<http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/slavery.pdf>
30. Working Group on Contemporary Forms of Slavery. 28th (session 16 to 23 June 2003 Geneva).
<http://www.ishr.ch/About%20UN/Reports%20and%20Analysis/SubWG/WGCFS/WGCFS-28thSession.pdf>;
31. United Nations High Commissioner for Human Rights, Fact Sheet No. 14: Contemporary Forms of Slavery. Geneva: United Nations. 1991
32. The United Nations Voluntary Trust Fund on Contemporary Forms of Slavery. Office of the High Commissioner for Human Rights. United Nations. New York and Geneva. 2005.
33. United Nations. Fact Sheet No.24 The Rights of Migrant Workers. Geneva:United Nations. 1996.

Tarptautinės darbo organizacijos dokumentai:

34. Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work. International Labour Conference. 89th Session 2001. International Labour Office. Geneva.
35. The International Labour Organization's Fundamental Conventions. InFocus Programme on Promoting the Declaration. International Labour Office. Geneva. 2003.
36. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. Belser. P., Cock M., Mehran F. International Labour Office. Geneva. 2005.
37. Belser P. Cock M., Mehran F. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World. International Labour Office. Geneva. 2005.
38. The ILO: What it is. What it does. International Labour Organisation. Geneva..

Teisminė praktika

Europos Žmogaus teisių teismas:

39. Siliadin v. France (application no. 73316/01)
http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2005/July/ChamberJudgmentSiliadinvFrance260705.htm#_ftn2

40. Van Der Mussel v. Belgium (No. 8919/80)

<http://Worldlii.Org/Eu/Cases/ECHR/1983/13.Html>

41. Van Droogenbroeck v. Belgium (application No. 73316/01).

<http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1982/3.html>

Žmogaus teisių komitetas:

42. Bernadette Faure v. Australia Communication No. 1036/2001 : Australia. 23/11/2005.

CCPR/C/85/D/1036/2001

<http://www.unhchr.ch/TBS/doc.nsf/0/37467fda1332920ac12570c8005438d1?OpenDocument>

Europos Socialinių teisių komitetas:

43. Council of Europe International Commission of Jurists v. Portugal, Complaint No. 1/1998

http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/4_collective_complaints/list_of_collective_complaints/RC1_on_merits.pdf

Afrikos žmogaus ir tautų teisių komisija:

44. Malawi African Association And Others V. Mauritania, African Commission On Human And Peoples' Rights Nos. 54/91, 61/91, 98/93, 164/97 à 196/97 and 210/98 (2000)

<http://www1.umn.edu/humanrts/africa/comcases/54-91.html>

Nacionalinių teismų sprendimai:

45. Bandhua Mukti Morcha v. Union of India & Others (No. 3 SCC 16)

<http://www.austlii.edu.au/~andrew/CommonLII/INSC/1983/202.html>

KNYGOS IR MONOGRAFIJOS:

46. Adapting the United Nations to a Postmodern Era. Lessons Learned. Edited by W. Andy Knight. 2nd edition. 2005.

47. Bales. K. Disposable People: New Slavery in the Global Economy. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1999.

48. Christopher C. Joyner. The United Nations and International Law. Cambridge University press. 1998.

49. Liring. L., Riggs. R., Plano. J. The United Nations: International Organisation and World Politics. 4th edition. Wadsworth. 2005.
50. Sepuleveda. M., Banning. T. Gudmundsdottir G. D. and others. Human Rights Reference Handbook. University for Peace. 2004.
51. Working with OHCHR: A handbook for NGO's. Office of the High Commissioner of Human Rights. Geneva. 2006.
52. Dambrauskienė. G. Mačernytė-Panomariovienė I. Tarptautinė darbo organizacija ir Lietuva: konvencijų priėmimas, ratifikavimas, vykdymas. Lietuvos teisės universitetas. 2001
53. Europos socialinė chartija. Vadovas. Lietuvos žmogaus teisių centras. Europos Tarybos informacijos biuras. 2002
54. Žalimas. D., Žaltkauskienė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Justitia. Vilnius. 2001

Moksliniai straipsniai:

55. Bales. K. "The Social Psychology of Modern Slavery". Scientific American. 2002. April.
<http://www.sciam.com/article.cfm?chanID=sa006&colID=1&articleID=0005F839-CC90-1CC6-B4A8809EC588EEDF>
56. Cherif Bassiouni M., International Crimes: *Jus Cogens* and Obligations *Erga Omnes*. Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights. 1996. (žurnaslas)
<http://www.law.duke.edu/journals/lcp/articles/lcp59dFall1996p63.htm>;
57. Cullen. H. "Siliadin v. France: Positive Obligations under Article 4 of the European Convention on Human Rights". Human Rights Law Review. 6:3. 2006.
58. Daru, P.; Churchill, C.; Beemsterboer, E. The Prevention of Debt Bondage with Microfinance-Led Services.
www.ilo.org/public/english/employment/finance/download/daru.pdf
59. Ellis. K. Contemporary slavery: You Can Make a Difference. Unitarian Universalist Association <http://www.uua.org/awards/borden/06ContemporarySlavery.pdf>
60. Miers. S. Twentieth Century Solutions to the Abolition of Slavery.
<http://www.yale.edu/glc/events/cbss/Miers.pdf>
61. Quirk J. "The Anti-Slavery Project: Linking the Historical and Contemporary". Human Rights Quarterly. Vol. 28. 2006. August. No. 3.

62. Scarpa. S. "Child trafficking: international instruments to protect the most vulnerable victims". Family Court Review Vol. 44. Issue 3. July. 2006
63. Tucker L. "Child Slaves in Modern India: the bonded labour problem." Human Rights Quarterly. Vol. 19. No.3. The Johns Hopkins University Press. 1997.
64. World of Work. The Magazine of the ILO. "Breaking the chains of poverty through microfinance". International Labour Office. Geneva. 2005. No. 55.
65. "Freed Polish Workers tells of forced labour camps in Italy" NY TIMES NEWS SERVICE, ROME Monday, Jul 24, 2006, Page 6
<http://www.taipeitimes.com/News/world/archives/2006/07/24/2003320186>

Pagalbinė literatūra:

66. Black's Law Dictionary. 7th ed. Bryan A. Garner editor in chief. West Group. St. Paul., Minn., 1999.
67. Piersakas, B. Elektroninis anglų-lietuvių kalbų žodynas., Vilnius. 2001
68. Vaitkevičiūtė, Valerija. Tarptautinių žodžių žodynas. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius Žodynas, 2001.
69. Tidiki, R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. MRU leidybos centras. Vilnius. 2003.

Interneto svetainės:

70. United Nations Organisation. www.un.org/
71. Office of High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/>
72. International Labour Organisation. <http://www.ilo.org/>
73. Global Commission on International Migration. <http://www.gcim.org/>
74. Antislavery International <http://www.antislavery.org/>
75. Free the Slaves. <http://freetheslaves.net/>
76. Anti-Slavery Development and Peace. <http://www.devp.org/slavery/bondage.html>
77. Human Rights Watch. <http://www.hrw.org/>
78. University of Minnesota Human Rights Library. <http://www1.umn.edu/humanrts/>
79. World Legal Information Institute. <http://worldlii.org/>
80. Embassy of the United States of America. <http://www.usembassy.lt/>

Anotacija

Darbe aptariamos šiuolaikinės vergijos formos – priverstinis darbas, vaikų darbas, pavergimas už skolas, baudžiava ir darbuotojų migrantų išnaudojimas. Analizuojama Jungtinių Tautų sistemos veikla, kovojant su šiuo reiškiniu.